

เครือข่ายบ้านเรียน

ทางเลือกและอิสระในการจัดการศึกษา

ที่ปรึกษา

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
นพ.อุกฤษฏ์ มิลินทางกูร

ผู้อำนวยการ ประสานงาน

นिरชา อัศวธีรากุล
ณนุต มธุรพจน์
จรินทร์ คงศรีจันทร์
นวินดา จัดหงษา

บรรณาธิการ

ยุทธนา วุฒิปิติกุล

ผู้เขียน

ปิยนดา ประยูร

ศิลปกรรม และรูปเล่ม

สำนักพิมพ์ Organic Books

พิสูจน์อักษร

สมประสงค์ บุญผ่อง
ชนิษฐรัตน์ มีสพันธ์

ภาพปก

วรธิตา อยู่ยอด

จัดพิมพ์ และเผยแพร่โดย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
ชั้น 2 อาคาร 88/37 ติวานนท์ 14 ตำบลลาดชะโด อำเภอมะนัง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 0-2590 -2304 โทรสาร 0-2590 -2311
เว็บไซต์ www.nationalhealth.or.th

คำนิยม

ถ้าถามว่าหากจะเปลี่ยนแปลงโลกไปสู่โลกแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว อะไรสำคัญที่สุด คำตอบอาจจะมีหลากหลาย แต่คงจะไม่ลงตัวถ้าไม่ใช่การมี “หัวใจของความเป็นมนุษย์”

ไม่มีสัตว์ชนิดใดที่สามารถทำลายโลกได้ เพราะสัตว์อยู่ตามธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ผิดธรรมชาติได้ จึงทำลายโลกได้ มนุษย์มีความโลภมากผิดธรรมชาติ และสามารถคิดเทคโนโลยีที่ขยายความโลภให้มากอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด เทคโนโลยีที่วุ่นวายนั้นคือเงิน ในขณะที่อาหารเป็นของจริง แต่เงินไม่ใช่ของจริง ลองนึกภาพดูว่าจำนวนเงินนั้นเราสามารถเติมตัวเลขเพิ่มเข้าไปเท่าไรก็ได้ เช่น ๑๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐... เติมไปจนสุดขอบฟ้าเลยก็ได้ แสดงว่ามันไม่ใช่ของจริง แต่เป็นมายาคติที่มาขยายความโลภออกไปอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด

เมื่อมนุษย์มาถือการพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง ก็เท่ากับเอาความโลภอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นตัวตั้ง การพัฒนาแบบนี้จึงไปทำลายทรัพยากรนานาชนิดเพื่อเปลี่ยนให้เป็นตัวเลขให้มากขึ้นๆ โลกจึงถูกทำลายมากขึ้น รบกวนธรรมชาติและรบกวนการอยู่ร่วมกันจนวิกฤติและเครียดไปหมด จนไม่มีทางออกด้วยการ “พัฒนา”

แต่มนุษย์ก็มีธรรมชาติที่วิเศษสุดอยู่อย่างหนึ่ง ตามคำว่า “มนุษย์” นั่นเอง มนุษย์แปลว่าจิตใจสูง มนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่มีจิตใจสูง

จิตใจสูง หมายถึง จิตใจที่เห็นแก่คนอื่นและสิ่งอื่นอย่างไม่นำเชื่อ เพราะ
อย่างนี้ มนุษย์จึงมีความดีที่สามารถทำเรื่องดีได้อย่างสูงสุด เนื่องจาก
ความดีสุดๆ นี้เป็นศักยภาพในความเป็นมนุษย์เท่านั้น เราจึงเรียกกันว่า
“หัวใจของความเป็นมนุษย์” ทุกคนเคยสัมผัสหัวใจของความเป็นมนุษย์
มาด้วยกันทุกคนและรู้ว่ามันให้ความรู้สึกที่อบอุ่นและเป็นสุขอย่างล้ำลึก
เพียงใด

ในกระแสรายการของอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม ก็ยังมีเรื่องดีดี หรือเรื่องที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์อยู่ในทุกพื้นที่ เพราะมันเป็นธรรมชาติอีกด้านหนึ่งของมนุษย์ ถ้าเราบันทึกเรื่องราวดีดีมาเผยแพร่กัน มนุษย์ก็จะมีความสุขและมีกำลังใจมากขึ้น ความสุขและความดีเป็นเรื่องที่
ระบอบได้ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) พยายามเคลื่อนไหว
“สังคมไทยหัวใจมนุษย์” และพยายามส่งเสริมให้มี “ธนาคารของเรื่องราวดีดี”
หวังว่าเรื่องราวดีดีเล่มนี้ จะเข้าไปสัมผัสส่วนลึกในจิตใจของผู้คนอย่าง
กว้างขวาง ด้วยสัมผัสส่วนลึกในจิตใจเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกงดงามน่าอยู่

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

คำนิยม

แม้เราจะเพียรพยายามสร้างและรณรงค์ ส่งเสริม “สังคมแห่ง
สุขภาวะ” ในรูปแบบต่างๆ มากมายเพียงใด แต่สังคมแห่งสุขภาวะที่แท้จริง
ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนสังคมปราศจากเสียซึ่ง
“หัวใจของความเป็นมนุษย์” หรืออาจสรุปคร่าวๆ ได้ว่า “คนที่มีคุณงาม
ความดีอยู่ในหัวใจ” ย่อมมีจิตสำนึกห่วงใยทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น สรรพชีวิต
ทั้งมวล และสิ่งแวดล้อม และเมื่อบุคคลผู้นั้นลงมือกระทำการใดๆ เขาก็จะ
กระทำอยู่บนพื้นฐานของการไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ทุกคนและทุกสิ่ง
เหล่านั้น

เมื่อราวต้นปีที่ผ่านมา คณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด
และมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้เผยแพร่ผลการวิจัยใน
วารสารการแพทย์บริติช เมดิคัล มีเนื้อหาสำคัญสรุปได้ว่า จากการศึกษา
พฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างกว่า 4,700 คน เป็นเวลา 20 ปี พบว่า “ความสุข”
สามารถติดต่อกันแพร่จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งได้ ด้วยการได้รับทราบ
เรื่องราวและพบเห็นบุคคลที่มีความสุข และเมื่อบุคคลหนึ่งได้เข้าไปอยู่ใน
เครือข่ายแห่งความสุขแล้ว เขาก็จะทำให้เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง และคนใกล้ชิด
มีโอกาสมากขึ้นที่จะมีความสุขเพิ่มขึ้นไปด้วย เพราะภาวะทางอารมณ์ของคนเรา
ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเราเพียงคนเดียว แต่ยังเกี่ยวพันกับการกระทำและ
ประสบการณ์ของผู้อื่นด้วย ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลที่เราเกี่ยวข้องด้วยโดยตรง
หรือไม่ได้รู้จักก็เป็นการส่วนตัวก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ความสุข
เป็นโรคติดต่ออย่างหนึ่ง

ด้วยวัยเดียวกันนี้ “หัวใจของความเป็นมนุษย์” ก็น่าจะเป็นโรคติดต่อได้เช่นกัน และเรื่องราวดีดีที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้รวบรวมมาไว้ในหนังสือเล่มนี้ รวมถึงอีกหลายเรื่องราวที่รวบรวมไว้ในธนาคารเรื่องราวดีดีแห่งชาติ ก็น่าจะช่วยให้ “หัวใจของความเป็นมนุษย์” ติดต่อแพร่ขยายไปยังคนไทยทุกคนได้อย่างกว้างขวาง และเมื่อนั้น ก็คงจะกล่าวได้เต็มปากเต็มคำว่า “สังคมไทยคือสังคมแห่งสุขภาวะ”

นพ.มงคล ณ สงขลา

ประธานคณะกรรมการบริหารยุทธศาสตร์
การสร้างสังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

คำนำ

การเปลี่ยนแปลง - วลีอดฮิตแห่งปี 2551
แท้จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงคือสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาแห่งการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ ภายใต้นามที่อาจเรียกได้ว่า “การพัฒนา”
นับแต่ที่มีการพัฒนาเกิดขึ้น วิถีชีวิตของมนุษย์ยิ่งออกห่างจาก “ธรรมชาติ” อันเป็นต้นกำเนิดของชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้นทุกที จนทำให้ “ธรรมชาติแห่งหัวใจของความเป็นมนุษย์” เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

.....
ธรรมชาติแห่งความเคารพและเกรงกลัวในปรากฏการณ์ธรรมชาติ
เปลี่ยนไปเป็นความมั่นใจและความอหังการที่จะเข้าควบคุมธรรมชาติ

ธรรมชาติแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างเพื่อนมนุษย์ เปลี่ยนไปเป็นการค้ากำไรและเอารัดเอาเปรียบ

ธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ด้วยความเรียบง่าย เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฟังฟังและต่างตอบแทนกับธรรมชาติ เปลี่ยนไปเป็นการผลิตด้วยเทคโนโลยีทันสมัยที่คำนึงถึงปริมาณมากกว่าคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและสรรพชีวิต

ธรรมชาติแห่งการมองเห็นความงามของภูเขา ป่าไม้ ลำธาร ท้องฟ้า ฯลฯ ในฐานะของทรัพยากรเพื่อส่วนรวม เปลี่ยนไปเป็นการครอบครองและตีมูลค่าในรูปของตัวเงิน

.....
ท้ายที่สุดแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่มีเศรษฐกิจและเงินเป็นตัวตั้ง กลับนำสังคมมนุษย์ไปสู่ผลกระทบมากมาย

ป่าไม้ที่ลดลง มลพิษที่เพิ่มขึ้น ภัยธรรมชาติที่รุนแรง การขาดแคลน
อาหารและแหล่งน้ำ

ความล้มเหลวของชุมชน ความเจ็บป่วย ความเหลื่อมล้ำทางสังคม
หนี้สินท่วมหัว ฯลฯ

มนุษย์ทุกคนล้วนได้รับผลกระทบนี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง
เพราะตระหนักถึงผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย
ทั้งปวง

จึงมีผู้คนกลุ่มเล็กๆ หลากหลายกลุ่ม ได้เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง
อีกครั้ง บนแนวทางของการกลับคืนสู่ธรรมชาติให้มากที่สุด

เช่นเดียวกับผู้คนจากทุกภาคส่วนในสังคมไทยที่มีส่วนร่วมในการร่าง
“พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550” เพื่อมุ่งหวังให้เป็นกฎหมาย
ที่เป็นเครื่องมือ กลไกในการเชื่อมประสานและขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่
“สังคมสุขภาวะ”

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้ดำเนิน “โครงการ
ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การสร้างสังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์”
ขึ้น โดยเล็งเห็นว่า สังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์นั้นต้องอาศัย
การพัฒนาประเทศอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป ภายใต้
บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมจาก
กลไกพันธมิตรทุกภาคส่วนในสังคม เข้ามาร่วมขับเคลื่อนด้วยหัวใจของความเป็น
มนุษย์เป็นพื้นฐาน

ด้วยยุทธศาสตร์ของโครงการ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
ร่วมกัน พัฒนาระบบการสร้างและจัดการความรู้ที่เน้นในทางสร้างสรรค์
สิ่งดีงามให้เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการสื่อสารทางสังคมและนำไปสู่ค่านิยม
ใหม่ของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่
สังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

.....

จากผู้พยายามควบคุมธรรมชาติ จึงเปลี่ยนมาเป็นผู้เรียนรู้ เข้าใจ
และยอมรับในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ

จากผู้ชาย จึงเปลี่ยนมาเป็นผู้ให้
จากมุ่งกำไรสูงสุด จึงเปลี่ยนมาเป็นการพึ่งพานรากฐานของ
ความหวังยึดต่อชีวิตและสังคม

จากที่เคยทำงานเพื่อเงินและการถือตัวไปสู่สถานภาพที่ (คิดว่า) สูงขึ้น
จึงเปลี่ยนมาเป็นที่พอใจต่อเพื่อนมนุษย์และผู้ด้อยโอกาสในสังคม เคารพกัน
ในฐานะเพื่อนมนุษย์

.....

เมื่อการเปลี่ยนแปลงนำพาผู้คนให้คืนกลับมาสู่การเป็น “มนุษย์ที่มี
หัวใจของความเป็นมนุษย์” อีกครั้ง “เรื่องราวที่ดี” มากมายที่กระจายตัวเกิดขึ้น
ณ มุมเล็กมุมน้อย ทั่วไทย ทั่วโลก จึงเริ่มปรากฏขึ้น

เรื่องราวที่ดีดีส่วนหนึ่งจะนำมาเก็บไว้ใน “ธนาคารข้อมูลเรื่องราว
ดีดีแห่งชาติ” ซึ่งจะป็นฐานข้อมูลเพื่อประโยชน์ของสาธารณะเพื่อให้เกิดการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในวงกว้าง เป็นการสร้างเสริมกำลังใจให้แก่ผู้คนที่มุ่งมั่น
ในการสร้าง “สังคมที่ต้องการ” และที่สำคัญ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คน
อีกกลุ่มหนึ่งที่กำลังมุ่งมั่นในสิ่งเดียวกัน

เมื่ออ่าน “เรื่องราวที่ดี” ในหนังสือเล่มนี้จบลง คุณอาจค้นพบว่า...
ท้ายที่สุดแล้ว สุดท้ายของการเปลี่ยนแปลง จะนำพาผู้คนกลับคืน
สู่ธรรมชาติ

สู่การมองเห็นคุณค่าของทุกสรรพสิ่งด้วยหัวใจ
อันเป็นหัวใจที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์
และเป็นความหมายที่แท้จริงของการพัฒนา

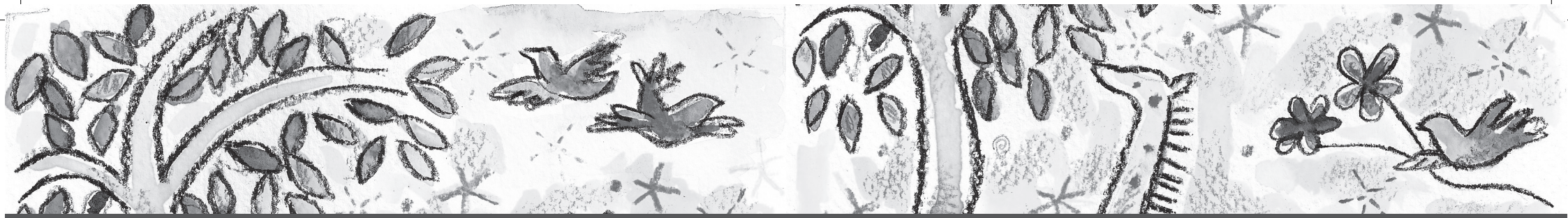
นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

บทที่ 1 เริ่มต้นที่สวนแสงอรุณ	15
บทที่ 2 กล้าคิด กล้าตั้งคำถาม จึงเกิดความเปลี่ยนแปลง	21
บทที่ 3 แสงเงินแสงทองของการศึกษาไทย	25
บทที่ 4 ที่ไหนก็เรียนได้ แม้ไม่ใช่โรงเรียน	31

บทที่ 5 ก้าวแรกสู่บ้านเรียนปัญญากร	37
บทที่ 6 ก้าวไปบนเส้นทางบ้านเรียนไทย	45
บทที่ 7 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ สมาคมบ้านเรียนไทย	57
บทที่ 8 การเติบโตอย่างมีความหมาย	69

ภาคผนวก

เรื่องราวการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ “บ้านเรียน” (home school) ในสังคมไทย ผ่านการบอกเล่าจากผู้มีบทบาทกลางทางให้เส้นทางในระบบการศึกษาไทย มีหลากหลายเส้นทาง มีอิสรภาพในการตั้งเป้าหมายของการศึกษาของแต่ละครอบครัว และเกิดพลังที่จะเดินตามเส้นทางที่ตนเองกำหนด

เริ่มต้นจากพ่อแม่ไม่กี่ครอบครัวที่ต่างจัดการศึกษาให้ลูกโดยไม่มีกฎหมายรองรับ กระทั่งถูกมองว่าบ้าก็มี จนถึงวันที่ครอบครัวบ้านเรียนนับร้อยได้รวมตัวเป็นเครือข่ายสถาบันบ้านเรียนไทย ซึ่งปัจจุบันจดทะเบียนเป็น “สมาคมบ้านเรียนไทย” เป็นศูนย์กลางข่าวสารและกิจกรรม

ของครอบครัวโฮมสคูล ประสบความสำเร็จในการผลักดันให้เกิดนโยบายใหม่ด้านการจัดการศึกษาที่เปิดให้คนในสังคมมีทางเลือกมากขึ้น รวมทั้งมีกฎหมายรองรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

กระทั่งมีผลผลิตเป็นเยาวชนที่ผ่านเส้นทางสายนี้เป็นประจักษ์พยาน มีจุดเริ่มต้นจากนิตยสารเล็กๆฉบับหนึ่ง

เริ่มต้นที่สวนแสงอรุณ

มนุษย์เรานั้นวิ่งไล่ล่าตามหาความฝันกันไปคนละทิศละทาง สำหรับคนที่ฝันว่าจะทำหนังสือดี ๆ สักเล่ม หนังสือที่ตอบสนองความต้องการภายในจิตใจของเรา สามารถหล่อเลี้ยงทั้งความจริงและความฝันให้ลงตัว มีคุณภาพและงดงาม เหมือนดังชื่อนิตยสารและการให้นิยามความหมาย

สวนแสงอรุณ : ดุลยภาพในความงดงามของชีวิต

ยุทธชัย เกลิมชัย หรือ ป้อ บรรณาธิการคนแรกของนิตยสารเล่มนี้ คือหัวหอกคนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มของพ่อแม่โฮมสคูล รวมทั้งผู้สนใจเรื่องการศึกษา ในนาม สมาคมบ้านเรียน

สวนแสงอรุณ เป็นนิตยสารทางเลือกที่อยู่ภายใต้ร่มเงาอันอบอุ่นของมูลนิธิสวนแสงอรุณ ยุทธชัยลาออกจากราชการเพื่อรับหน้าที่

เป็นผู้อำนวยการและบรรณาธิการหนังสือ เขามักจะออกตัวว่า “ผมทำนิตยสารไม่เป็น” นั่นทำให้เขาใช้เวลาหลายเดือนเพื่อพูดคุย ขอคำปรึกษา คำแนะนำจากกัลยาณมิตรมากมาย ทั้งในแวดวงปรมาจารย์ด้านงานหนังสือและสื่อทางเลือกทั้งหลาย รวมไปถึงผู้หลักผู้ใหญ่หลายท่าน เพื่อก่อเค้าขึ้นโครงนิตยสารทางเลือกที่มีชีวิตชีวา ไม่ใช่ทางเลือกที่อยู่ไกลห่างจากชีวิตจริงที่คนธรรมดาไม่อาจเข้าถึง

การทำงานในนิตยสารสวนแสงอรุณของกองบรรณาธิการ นอกจากเขียนคอลัมน์ต่างๆตามที่วางไว้แล้ว ยังมีโอกาสจัดทำกิจกรรมหลากหลาย ทั้งเรื่องการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม เยาวชน และธรรมชาติ ตามความมุ่งหมายหลักของมูลนิธิสวนแสงอรุณ

บรรณาธิการในเวลานั้น มีความสนใจที่ชัดเจนเรื่องการศึกษา ไม่ใช่แค่เพียงมีครอบครัว มีลูก แต่เป็นเพราะเขาเคยทำงานในแวดวงการศึกษา ผ่านการตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาของไทยมา

มากมาย ทั้งยังได้รับฟังคำพร่ำบ่นจากพ่อแม่ที่เห็นลูกไม่มีความสุขกับการเรียนในระบบ เกิดภาวะเครียด เกลียด กลัวโรงเรียน บางคนมีนิสัยใจคอที่เปลี่ยนไป เช่น เก็บตัว เก็บกด ก้าวร้าว เริ่มพูดจาโกหก เอาตัวรอด เอารอดเอาเปรียบ กลั่นแกล้ง ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะที่พ่อแม่ไม่อยากจะให้เป็น

หลายครั้งที่ สวนแสงอรุณ จัดกิจกรรม ค่ายครอบครัว ได้เชิญชวนครอบครัว พ่อ แม่ ลูก เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมในวันหยุด โดยใช้พื้นที่ “สวนแสงอรุณ” ที่อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ทั้งกิจกรรม ดูนก เดินป่า ทำผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ ทำแปลงนาทดลอง เด็กๆได้ทำกิจกรรมต่างๆผ่านการเล่น พ่อแม่ก็ได้นั่งเสวนาพูดคุยกันถึงเรื่องระบบการศึกษา ที่มุ่งสอนให้เด็กๆท่องจำ อ่านออกเขียนได้ แต่ไม่สามารถ คิดเป็นทำเป็น อ่านสิ่งที่สนใจอยากรู้ เขียนหรือจดบันทึกสิ่งต่างๆที่อยากจะจดบันทึกไว้ให้เป็นระบบของตัวเอง เป็นระบบการศึกษาที่แข่งตัว ไม่มีคุณภาพ และไม่สามารถสร้างคุณลักษณะของการเป็น “นักเรียนรู้” ให้เด็กๆได้

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของสภาพแวดล้อมทางสังคม ความไม่ปลอดภัยในด้านต่างๆ ทั้งเรื่องยาเสพติด ความรุนแรงในโรงเรียน การแก่งแย่งแข่งขันชิงดีชิงเด่น ทั้งหมดกลายเป็นความกังวลห่วงวิตกของพ่อแม่ว่า ลูกจะเติบโตเป็นคนแบบไหน สามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และมีคุณค่าได้อย่างไร เป็นคนมีความเมตตา มีคุณธรรม และเป็นคนดีได้หรือไม่ หากระบบที่หล่อหลอมเขามาไม่เอื้อที่จะสร้างสรรค์ให้เขามีสิ่งเหล่านั้นเลย

ขณะนั้น “การศึกษาทางเลือก” เริ่มเป็นที่สนใจของคนกลุ่มหนึ่ง ในสังคมไทย และมีหลายคนนำแนวคิดทางการศึกษาตามที่ตัวเองสนใจ

มาทดลองใช้ และ “การปฏิรูปการศึกษา” ก็กำลังเป็นที่กล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง การจัดกิจกรรมเสวนาในหัวข้อ “แสงเงินแสงทองของการศึกษาไทย” ซึ่งจัดขึ้นในนามของนิตยสารานแสงอรุณ เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการศึกษาทางเลือก และตัวแทนจากภาครัฐที่กำลังจะทำเรื่องของการปฏิรูปการศึกษามาพบปะพูดคุยกัน แนวทางการศึกษาหลากหลายแนวทางถูกนำเสนอขึ้นในสังคมไทย ท่ามกลางความสนใจและกระตือรือร้นอย่างยิ่งของกลุ่มคนที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบการศึกษาไทย

บทบาทของยูทอร์ชจึงไม่ใช่เพียงแค่ทำหน้าที่ผู้อำนวยการมูลนิธิสานแสงอรุณ และบรรณาธิการนิตยสารานแสงอรุณเท่านั้น หากแต่ยังเข้าไปมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแวดวงการศึกษา เช่น ร่วมจัดทำหลักสูตรให้แก่โรงเรียนรุ่งอรุณ และ

การรวมกลุ่มพ่อแม่ที่สนใจในระบบการศึกษาในนามของ “ชมรมพ่อแม่” ซึ่งเป็นเวทีเรียนรู้ของเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองในด้านพัฒนาการของเด็กและครอบครัว จนกระทั่งจดทะเบียนเป็น “มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว” ในเวลาต่อมา

ถือได้ว่ายูทอร์ชเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงเรื่องการศึกษาแบบบ้านเรียน (home school) โดยเฉพาะการก่อเกิดของ “สถาบันบ้านเรียนไทย” ซึ่งปัจจุบันจดทะเบียนเป็น “สมาคมบ้านเรียนไทย” อีกทั้งยังเป็นผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาบ้านเรียนในสังคมไทยออกมาหลายเล่ม นอกเหนือจากการเขียนบทความเกี่ยวกับด้านการศึกษาและการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนลงในคอลัมน์ประจำในนิตยสารานแสงอรุณนานกว่า 10 ปี

กล้าคิด กล้าตั้งคำถาม จึงเกิดความปลอดภัย

เส้นทางเลี้ยวลดคดเคี้ยวของตรอกซอกซอยนับตั้งแต่เดินออกจากบ้าน ผ่านบ้านเรือนและผู้คนที่ค่อนข้างอยู่กันแออัดแต่มีชีวิตชีวา บางมุมมีการจับกลุ่มนั่งคุยกัน บางบ้านเด็กสาวนั่งซักผ้าอยู่หน้าบ้านปล่อยน้ำมีฟองเจิ่งนองทางเดิน หญิงแม่ลูกอ่อนกำลังให้นมลูกอย่างเปิดเผย เรียบง่าย...เวลานั้น บนทางสายนี้สำหรับยุทธชัยคือความรู้สึกถึงความเป็นอยู่แบบไทยๆที่อบอุ่นเป็นกันเอง ไม่มั่งมี แต่ก็ไม่ถึงกับต้องกระเสือกกระสนหน้าดำคร่ำเครียด

ความประทับใจที่พี่ชายเคยพาเดินเข้าซอยนั้นออกชอกนี้จนทะลุสู่ที่โล่ง และหลุดจากสารพัดเรื่องราวมาหยุดอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้มองเห็นน้ำที่กว้างใหญ่เปล่งประกายสะท้อนเปลวแดด ลมพัดตึง อากาศสดชื่น เพียงแค่เดินจากบ้านมาไม่กี่ไกลก็มีมุมให้พักกายพักใจที่สวยงามปานนั้น

นั่นเป็นภาพความทรงจำที่ยุทธชัยมักเล่าให้หลายๆคนฟัง เพราะการเดินทางลาดเลาะดูโน่นดูนี่เป็นนิสัยติดตัวข้อหนึ่งของเขา และเชื่อว่านี่เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งจากการเฝ้าสังเกตการณ์ เฝ้ามองชีวิต ซึมซับ ตี๋มตำกับการใช้ชีวิต

“ในวัยเด็ก ผมเป็นคนขี้อาย ผอมแก้งก้าง เป็นนักอ่าน เรียนหนังสือเก่ง แต่ไม่มั่นใจในตนเอง จนไม่ค่อยกล้าที่จะออกหน้าทำอะไรเอาแต่จะคอยดู ออกตัวไปเป็นผู้สังเกตการณ์อยู่เสมอ

พ่อแม่หวังว่าโตขึ้นผมจะเป็นหมอ เพื่อนส่วนใหญ่ก็คิดว่าผมคงจะได้ดิบได้ดี คงด้วยตัวเลขเปอร์เซ็นต์ผลการเรียนในสมุดพก บุคลิกที่ไม่ก้าวร้าว ว่านอนสอนง่าย เป็นคนไม่มีปัญหาในสังคมที่ชอบคนไม่ตั้งคำถาม จึงดูทำที่ว่าจะไปด้วยกันได้”

ชีวิตที่ดูเหมือนเรียบง่ายธรรมดาเหมือนเด็กทั่วไปของเขา กลับถูกกระตุกกระตุ้นให้หัดมองอะไรด้วยความคิดของตนเอง มองพันตัวเองสู่ความเป็นจริงของสังคมโดยรอบ เพื่อเปลี่ยนการเรียนรู้ให้เป็นการสร้างสรรค์ เมื่อมีโอกาสได้เรียนกับครูโกมล คีมทอง นิสิตฝึกสอนจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น

ครูโกมลจึงเป็นแบบอย่างและเป็นแรงหนุนสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายใน “เปลี่ยนแบบที่ผมเองก็ไม่รู้ตัว กล้าคิด กล้าตั้งคำถามมากขึ้น เริ่มรู้จักเลือก และกล้าตัดสินใจไปตามทางที่ได้เลือกแล้ว”

ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เขาตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในสายวิชาชีพครู (ปกศ.ต้น ในขณะนั้น) ที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา เหมือนจะต้องการสานต่อเจตนารมณ์ของครูโกมล คีมทอง ที่เพิ่งถูกลอบยิงเสียชีวิตลงในเขตป่าเขาในชนบท เป็นการตัดสินใจท่ามกลางคำถามและความไม่เห็นด้วยของคนรอบข้าง และถูกเหยียดว่ากำลังไปสู่ทางที่ตกต่ำไร้เกียรติ ซึ่งเขายืนยัน

ว่าในขณะนั้นหลายคนมองว่าคนที่เรียนครูมักถูกมองด้วยสายตาเช่นนั้นจริงๆ แต่เขาเองก็ไม่ได้บอกใครถึงเหตุผลในการเลือกเส้นทางนี้

“ตุลาคม 2516 ผมเป็นหนึ่งในผู้คนมากมายที่ไปร่วมชุมนุมที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปฟังนักศึกษารุ่นพี่ระดมความคิด ตำราวมของเผด็จการในบ้านเมือง ด้วยความคับแค้นใจ คืนนั้นผมติดกับแม่อีกครั้ง ด้วยการนอนค้างอยู่ที่ลานโพธิ์ ไม่กลับไปนอนบ้าน ซึ่งไม่เคยทำมาก่อน แล้วหลังจากนั้นการนอนที่ไหนก็ได้หรือไม่ได้นอนเลยก็กลายเป็นเรื่องปกติของชีวิต โดยเฉพาะระหว่างรอนแรมอยู่ในป่าเขาช่วงหลัง ตุลาคม 2519”

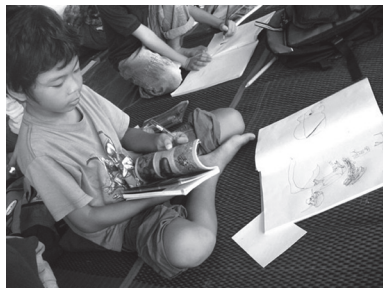
ขณะที่เข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ยุทธชัยต้องทิ้งการเรียนไปกลางคัน เหมือนนักศึกษาหลายๆคนในขณะนั้น และต้องใช้ชีวิตอยู่ในป่ายาวนานถึง 5 ปี

“ปี 2524 ผมกลับบ้านเหมือนนกคืนรัง เข้าเรียนต่อด้วยระบบการศึกษาทางไกล หางานอาชีพทำ ได้เข้ารับราชการ แต่งงาน มีลูก กลบกลืนทุกอย่างในอดีตเหลือไว้แต่เพียงความทรงจำ เป็นอยู่เช่นนั้นนับสิบปี”

แต่แล้วในปี 2537 ก็ถึงเวลาที่เขาได้มีโอกาสเลือกทางเดินชีวิตอีกครั้ง เมื่อองค์กรสาธารณกุศลอย่างมูลนิธิสานแสงอรุณ ชักชวนให้มาเป็นนักกิจกรรมสังคม เป็นบรรณาธิการนิตยสารทางเลือก

“ขณะนั้นชีวิตเหมือนกลับมาลอยทวนหน้า ทั้งความมั่นคงภายใต้พันธนาการของระบบเพื่อแลกกับอิสระภาพทางใจ ลบความรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่าด้วยความภาคภูมิใจได้ว่าไม่ได้ล้มล้างค่านิยมสัญญาที่ให้ไว้กับครูโกมล”

ความกล้าที่ครูโกมลได้เคยสอนไว้ กลับคืนมาสู่เขาอีกครั้ง แม้เมื่อตอนรับราชการอยู่ จะยังเป็นคนที่กล้าคิด กล้าตั้งคำถาม และวิพากษ์-

วิจารณ์เรื่องราวต่างๆในสังคม แต่
พันธนาการของระบบราชการทำให้
คนเราปลีกตัวออกจากระบบหนึ่งไป
สู่อีกเส้นทางหนึ่งนั้นยากยิ่ง ความ
กล้าตัดสินใจครั้งนี้ ด้วยความหวัง
ที่จะมุ่งมั่นทำกิจกรรมทางสังคมและ
การทำงานสื่อเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ที่ทำทายต่อการเรียนรู้ของมนุษย์

เส้นทางในตรอกซอกซอยนั้นยังคงคดเคี้ยว แต่เมื่อล่วงผ่าน
กาลเวลา วิถีชีวิตของผู้คนก็เปลี่ยนไป

เมื่อลูกชายยังเล็ก พอตกเย็นเขามักจะชวนลูกๆออกไปเดิน
นั้นเป็นเวลาเดินเที่ยวของพ่อลูก มีหลายซอยที่เดินไปได้สุดทางตรงริม
แม่น้ำเหมือนเมื่อยังเยาว์ ต่างไปก็แต่เพียงริมคลองบางกอกน้อยที่สายน้ำ
ไหลกระทบกระแทงกันตลอดเวลา ด้วยเรือเครื่องเรือพายวิ่งสวนไปมาแทบ
ไม่ขาดระยะ เป็นจุดสนใจของลูกชายที่จะคอยหนีไปบอกแม่ว่าวันนี้ได้เห็น
เรือเก๋ลำ

แสงเงาแสงทองของการศึกษาไทย

ยามเช้าในวันหยุดของคนทำงาน ถนนหนทางใจกลางกรุงโล่ง
กว่าวันธรรมดาที่ผู้คนสัญจรกันเนืองแน่น แต่เส้นทางในซอยสี่ม 9 ที่
ทะลุออกซอยสาทร 10 ไม่เจียบเหงาเหมือนวันหยุดทั่วไป ผู้คนจาก
หลากหลายที่ต่างกำลังเดินทางเข้ามาในหมู่ตึกขององค์กรธุรกิจกลุ่มบริษัท
แปลน หนุ่มสาวกำลังติดป้ายบอกเส้นทางไปศูนย์ศิลปวัฒนธรรมसानแสง
อรุณ บางคนเห็นป้ายมูลนิธิसानแสงอรุณก็เดินรี่เข้าไปซักถามและพูดคุย
อย่างสนใจ หลายคนเคยรู้มาว่ากลุ่มบริษัทแปลนได้แบ่งผลกำไรจากการ
ทำธุรกิจสำหรับดำเนินกิจกรรมทางสังคม อีกทั้งยังแบ่งพื้นที่สำหรับ
การจัดกิจกรรมในด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม สำหรับเด็ก เยาวชน
คนหนุ่มสาว ครอบครัว และองค์กรทางสังคมต่างๆที่ต้องการใช้พื้นที่
อีกด้วย

ยุทธชัยเดินขึ้นมามาบนชั้น 5 ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมแสงอรุณตั้งแต่เช้า ขณะที่เจ้าหน้าที่มูลนิธิและอาสาสมัครกำลังดูแลจากเวทีที่ใช้สำหรับงานเสวนาและการตกแต่งหน้าบริเวณงาน พร้อมทั้งป้ายงานเสวนาเรื่อง “แสงเงินแสงทองของการศึกษาไทย” เขาเดินดูคนทำงานแล้วหาที่นั่งเงียบๆ สำหรับเตรียมประเด็นและรอรับผู้เข้าร่วมการเสวนาครั้งนี้

“ผมสนใจเรื่องการศึกษาตลอด ยิ่งผมเคยเป็นครูมาก่อน พอมาทำงานก็เห็นปัญหาในระบบการศึกษา เราวิพากษ์วิจารณ์มัน บางคนบอกว่า ‘โรงเรียนตายแล้ว’ แต่ผมยังรู้สึกว่ามันไม่ตายหรอก ถ้าหากเราช่วยกันทำให้โรงเรียนมันมีชีวิต มีอุดมคติ มีวิธีการเรียนรู้อะไรที่มันสอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ได้ ก็ทำให้โรงเรียนมีชีวิตได้ แม้บางครั้งจะรู้สึกว่าการเรียนมาถึงทางตันพอสมควร”

ผลสะท้อนของการศึกษาส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับลูกชายทั้งสอง ทำให้ยุทธชัยมองเห็นว่า โรงเรียนไม่ค่อยให้อะไรกับเด็กมากนัก สอนแต่หนังสือ แต่ไม่ได้สอนทักษะการใช้ชีวิต และการฝึกฝนทักษะที่จะทำให้เด็กมีความเป็นมนุษย์ที่มีความเมตตา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น จะมีก็แต่สอนให้เด็กแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อจะได้เป็นที่หนึ่ง

ด้วยความสนใจเรื่องการศึกษา เขาจึงค้นคว้าหาอ่าน พูดคุยกับผู้คนถึงแนวทางการศึกษาทางเลือกต่างๆ มากมาย และในบทบาทของคนที่ทำสื่อและนักกิจกรรมทางสังคม ก็อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นั่นจึงเป็นที่มาของการจัดเสวนาในหัวข้อดังกล่าว

“ปลายเดือนมกราคม 2541 ผมและนิตยสารแสงอรุณได้จัดการเสวนาขึ้นในชื่อ ‘แสงเงินแสงทองของการศึกษาไทย’ เป็นการสอดรับสถานการณ์ โดยเฉพาะการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ชื่อขณะนั้น) กำลังยกร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”

การเสวนาครั้งนั้นได้เชิญผู้เข้าร่วมเสวนามาหลายคน ทั้ง รศ. ประภาภัทร นิยม ซึ่งตอนนั้นเป็นช่วงต้นๆของการทำโรงเรียนรุ่งอรุณ เพื่อจัดการเรียนการสอนตามแนวทางวิถีพุทธ โดยผสมผสานวิธีการสอนแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกัน และก่อนหน้านั้นยุทธชัยก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทำหลักสูตรของโรงเรียนด้วย คุณหมอมพร พันธุ์โอสถ คุณหมอที่สนใจการศึกษาจนเปลี่ยนเส้นทางชีวิตไปเรียนการจัดการศึกษาแนวออลดอร์ฟ และกลับมาจัดตั้งโรงเรียนปัญญาทัย “ครูส้ม” สมพร พึ่งอุดม เจ้าของโรงเรียนสมุดไท โรงเรียนสอนศิลปะ คุณแม่ที่จัดการศึกษาให้ลูกๆเอง เป็นโฮมสคูล ผู้เขียนหนังสือ “ทำไมต้องโฮมสคูล” คุณหมอโชติช่วง ชูตินธร คุณหมอที่จัดการศึกษาให้ลูกเองรุ่นแรกๆจนเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเป็นหมอบ้าที่ซิงลูกไว้ในบ้าน เนื่องจากในตอนที่นั้นสังคมไทยยังไม่ใครจัดการศึกษาแบบโฮมสคูล และ ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมาจากภาครัฐ

“ในวงเสวนามีการนำเสนอแนวทางการศึกษาทางเลือกจากผู้ที่ได้ลงมือทำอยู่จริงๆหลายท่านหลากหลาย เรื่องที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษคือ การศึกษาแบบโฮมสคูล (home school) ที่ครอบครัวจัดการศึกษาให้บุตรแทนการส่งเข้าไปโรงเรียน ซึ่งในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้มีมาตรากำหนดรับรองสิทธิของครอบครัว พร้อมๆกับสิทธิองค์กร สถาบันทางสังคมอื่นๆ เป็นมิติใหม่ทางกฎหมายที่เปิดทางให้แก่การศึกษาทางเลือก หรือการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายไปจากระบบการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนแบบเดิม”

ในโลกยุคที่โลกไร้พรมแดน วิทยาการความรู้ที่ไหลเคลื่อนไปแรงและเร็ว มีมากและซับซ้อนเกินกว่าที่จะท่องปณไปตามแบบเรียนหรือตามคำครูบอก ภายใต้โลกที่วิวัฒน์ การศึกษาแบบโรงเรียนจึงถูกวิพากษ์-

วิจารณ์ว่าถ้าหลังไม่ทันโลก นอกจากความแข็งแรง ไม่มีคุณภาพแล้ว โรงเรียนยังเป็นสถานที่ของปัญหาเสพติดและความรุนแรง หากไม่มีการปฏิรูประบบการศึกษาทั้งหมด ก็ยากที่ไว้ใจระบบการศึกษาได้ว่าจะดูแลเด็กๆของเราให้ได้รับการเรียนรู้อย่างมีความสุขได้อย่างที่พ่อแม่และสังคมคาดหวังกัน

“การศึกษาทางเลือก” ซึ่งหลายคนเชื่อว่ามีแตกต่างจากการศึกษากระแสหลักในระบบโรงเรียน คือ สามารถสร้างวิถีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ มีความหลากหลาย เต็มเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งได้มีการนำเสนอแนวคิดการศึกษาทางเลือกไว้ เช่น

ซัมเมอร์ฮิล โดย เอ.เอส.นีส ชาวอังกฤษ มุ่งเน้นเสริมภาพของเด็ก จำกัดการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของเด็ก

มอนเตสเซอร์รี โดยแพทย์หญิงมาเรีย มอนเตสเซอร์รี ชาวอิตาลี มุ่งให้เด็กเจริญงอกงามไปตามความต้องการตามธรรมชาติของตัวเอง การสร้างสภาพแวดล้อม อุปกรณ์เครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ ที่ทำให้เด็กสามารถดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวให้ปรากฏออกมา

วอลดอร์ฟ โดย ดร.รูดอร์ฟ สไตเนอร์ ชาวออสเตรีย เชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยกาย จิตใจ และจิตวิญญาณที่มีพัฒนาการไปตามช่วงวัย การศึกษาที่แท้จริงต้องเป็นระบบบูรณาการในการสร้างสรรค์สมรรถภาพทั้งสามประการของมนุษย์ ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก และพลังของเจตจำนง เพื่อการพัฒนาปัจเจกชนผู้มีอิสระทางปัญญา

เรกจิโอ เอมีเลีย โดยกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านวิลลา เซลลา เมืองเรกจิโอ เอมีเลีย ประเทศอิตาลี ได้จัดตั้งโรงเรียนปฐมวัยในหมู่บ้านขึ้น บริหารโดยพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งในด้านนโยบาย การวางหลักสูตร

การประเมินผล และงบประมาณ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง หลักสูตรเป็นแบบปลายเปิดไม่กำหนดเนื้อหาแน่นอน เพียงแต่รวบรวมหัวข้อโครงการที่คาดว่าจะสัมพันธ์กับความสนใจของเด็กไว้ เด็กจะเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ

สำหรับทางตะวันออก แนวคิดและนวัตกรรมทางการศึกษาทางเลือกจะมีความแนบแน่นกับศรัทธาและคำสอนทางศาสนา ให้ความสำคัญกับมิติในทางคุณธรรม ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และการเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตอันเป็นอิสระภาพ ที่มีชื่อเสียงเป็นที่แพร่หลายได้แก่ **แนวคิดนีโอฮิวแมนนิส** โดย พี.อาร์.ซาการ์ **แนวคิดसानตินิเกตัน** โดยรพินทรนาถ ฐากูร **แนวคิดของกฤษณะมูรติ** เป็นต้น

แนวทางการศึกษาที่แพร่หลายอยู่แล้วในหลายประเทศเมื่อยี่สิบปีผ่านมา คือการศึกษาที่เรียกว่า home school คือ การที่พ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาให้กับลูกหลานของตนเองแทนการส่งเข้าโรงเรียน ผู้มีบทบาทสำคัญของแนวคิดการศึกษานี้คือ จอห์น โฮลท์ ซึ่งเชื่อว่าระบบการศึกษาในโรงเรียนได้ขยายตัวมาในทางที่ผิดพลาด แทนที่จะทำให้เด็กงอกงามทางปัญญา กลับกลายเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของเด็ก และเชื่อว่าเด็กสามารถเติบโตและพัฒนาได้โดยไม่ต้องไปโรงเรียน ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ในครอบครัว รวมทั้งกิจกรรมในวิถีชีวิตทั่วไป ก็สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดการเรียนรู้ในตัวเด็กเองได้

ส่วนในประเทศไทยมีผู้ปกครองจัดการศึกษาแบบโฮมสคูลอยู่ไม่กี่ครอบครัว แต่ต่างคนต่างจัดไม่ได้มีการรวมกลุ่มกัน

การปฏิรูปการศึกษาทำให้เกิดการรวบรวมแลกเปลี่ยนแนวคิดทางการศึกษามากขึ้น และขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในสังคมไทย เกิดมุมมองใหม่ที่ริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้ความหวังอันเรืองรองของโอกาส

ที่จะให้เด็กๆเกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้ มีชีวิตชีวา มีความสุขสนุกสนาน และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนด้วยความหวังว่า แสงเงินแสงทองของการศึกษานี้จะส่องประกายไปทั่วถึงทั้งสังคม และเปิดตาเปิดใจผู้คนที่รับรู้รับฟังและทำความเข้าใจกับระบบการศึกษาไทยมากขึ้น ไม่ใช่หลีกเลี่ยงโยนให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นหน้าที่ของนักการเมืองและภาครัฐเท่านั้น

ภาพผู้ชายวัยกลางคนที่เดินก้มหน้าก้มตาและมองสิ่งรอบๆตัวบ้างเป็นบางครั้ง ตามเส้นทางถนนสารไปยังท่าน้ำสาร ตรงใต้สะพานตากสิน อาจจินตนาการสำหรับคนที่รู้จักหรือคนที่ทำงานด้วยกัน หลายคนอาจไม่รู้ว่าเขาเดินมาไกลแค่ไหน และจะไปไหน ในวันนั้นเท้าที่เขาก้าวเดินอย่างซุ่มซ่ามได้นำพาหัวใจที่เปลี่ยนไปจากเดิม เหมือนคนที่ได้ค้นพบเส้นทางใหม่ แม้ยังไม่รู้ว่าหนทางข้างหน้าคืออะไร แต่ก็มีความมั่นใจว่าเส้นทางที่ตนกำลังก้าวแต่ละก้าวนั้น ตัวเขาเองได้มีส่วนกำหนดทิศทางเส้นทางนั้นขึ้นมา

เขาตื่นตัวและพร้อมเสมอที่จะทำตามเส้นทางที่หัวใจและความรู้สึกภายในเรียกร้อง

ก็ไหนก็เรียนได้ แม้ไม่ใช่โรงเรียน

ขบวนรถไฟเคลื่อนตัวอย่างช้าๆออกจากสถานีรถไฟหัวลำโพง เสียงเด็กๆคุยกันเจี๊ยวจ๊าว ชั่วครู่กันดูสองข้างทาง วิ่งจากหน้าต่างบานนั้นไปหน้าต่างบานนี้ ภาพผ่านหน้าต่างรถไฟ จากบ้านเรือนที่เรียงรายกันหนาแน่น ก็เริ่มเห็นแต่ต้นไม้เขียวขจี ท้องทุ่งนากว้างใหญ่ไพศาล นกกระยางสีขาวยาวรวมกลุ่มกันอยู่ลิบๆ บ้างก็บินขึ้นฟ้าเป็นหมู่เป็นเหล่า เด็กๆซักถามโน่นนี่กับพ่อแม่ไม่ขาดปาก

เมื่อผ่านสะพานข้ามแม่น้ำนครนายก ก็ถึงสถานีรถไฟโยทะกาที่อยู่ท่ามกลางทุ่งนา พ่อแม่จูงมือลูกน้อยเดินลงจากรถไฟจุดหมายอยู่ที่สวนแสงอรุณ เด็กโตช่วยพ่อแม่ถือของ ครอบครัวยุทธชัยก็เช่นเดียวกัน เมื่อสำรวจว่าลงจากรถไฟครบทุกครอบครัวแล้ว ต่างก็เดิน

ไปตามเส้นทางเล็กๆที่เป็นถนนลูกรังสี่ล้อ เด็กๆ เริ่มมองดูรอบตัว “นั่นต้นตาล เย็นนี้เราจะได้กินขนมตาลกัน” ผู้ใหญ่ชี้ชวนให้เด็กๆมอง “จากลูกตาลบนต้นนี้หรือ” เสียงถามอย่างไม่ค่อยเชื่อถือ “จะเอามากินได้ยังไง” เริ่มเกิดคำถามตามมามากมาย

“ค่ายครอบครัว” เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ ยุทธชัยได้ร่วมจัดกับมูลนิธิสานแสงอรุณ โดยใช้พื้นที่สวนแสงอรุณ อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับครอบครัวท่ามกลางธรรมชาติ ช่วยเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้กับลูกๆได้อีกด้วย ทั้งเป็นโอกาสของพ่อแม่ในการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันเรื่องการเลี้ยงดู การให้การเรียนรู้เพิ่มเติมสำหรับลูก และมีเวลาอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตาอย่างอบอุ่น

“ผมพาลูกๆทำกิจกรรมเกือบทุกเสาร์อาทิตย์ ทั้งกิจกรรมที่เขาสนใจและกิจกรรมที่ผมอยากให้เขาได้เรียนรู้ ได้สัมผัส ถ้าจัดกิจกรรมไปแต่ครอบครัวเราก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่เราอยากแบ่งปันกันกับครอบครัวอื่นๆที่เขาสนใจด้วย บางครั้งก็ไปไกลๆในกรุงเทพฯนี้แหละ ไปดูนกที่สวนลุมพินี ไปพบปะพูดคุยกัน คุณตรีในสวน ทุกเรื่องเป็นการเรียนรู้จริงที่เขาไม่สามารถสัมผัสได้ อย่างจริงจังเมื่ออยู่โรงเรียน”

ปอกมะพร้าว ชูดมะพร้าว คั้นมะพร้าว โม่แป้ง นวดแป้ง ทำโนนทำนี่จนออกมาเป็นขนม

เก็บลูกตาล เอาเปลือกตาลออก ขยี้ลูกตาลเป็นน้ำสีเหลืองข้น หาฟืน ก่อไฟ ตีไข่ เจียวไข่ โขลกน้ำตาล เก็บใบไม้ สับใบไม้ ต้มใบไม้ ตัดผ้า มัดลายผ้า ต้มผ้า ลงตัวกระตุ้นให้เกิดสีบนผืนผ้า

ขั้นตอนเหล่านี้เด็กๆได้ลงมือทำ บางคนจดบันทึกขั้นตอนใส่สมุดไว้ บางคนจำได้อย่างขึ้นใจ นอกจากลงมือทำสิ่งเหล่านี้แล้ว ยุทธชัย พ่อแม่ และพี่ๆ ยังชักชวนเด็กๆไปส่องกล้องดูนกเปิดน้ำและนกอื่นๆ ได้รู้ว่ามีชนิดไหน มีลักษณะแบบไหน ชอบอาศัยในภูมิประเทศแบบไหน และมีนบอะไรเราได้บ้าง บางครั้งก็เดินดูต้นไม้ จดจำชื่อต้นไม้ ได้รู้ว่าแต่ละต้นสำคัญแตกต่างกันอย่างไร ชนิดไหนกินได้ กินไม่ได้ ชนิดไหนเป็นยา นอกจากนี้ยังได้วาดรูป ทาสี เป็นแผนที่เดินทาง

ตกกลางคืนก็ชวนกันดูหิ่งห้อย ฟังเสียงหริตหริ่งเรไร ดูดาวบนท้องฟ้า เล่านิทาน เล่าตำนานเกี่ยวกับดวงดาว บ้างก็ไล่เรียงเรียกชื่อหมู่ดาวโอ้อวดกันบ้าง แนะนำกันบ้าง ก่อนจะกางมุ้งเข้านอน ถึงฤดูทำนาเด็กๆก็ได้เตรียมดิน หว่านกล้า ปลูกข้าว และแะเวียนมาเก็บเกี่ยวเมื่อถึงเวลา

กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นการยืนยันว่า การเรียนรู้มันเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ไม่ว่าที่ไหนก็ให้การเรียนรู้กับเด็กๆได้ โดยเฉพาะที่โรงเรียนเท่านั้น

“ปัญหาคือองค์ประกอบของการศึกษาในระบบโรงเรียน ตั้งแต่หลักสูตร แบบเรียน การจัดตารางเรียน ชั้นเรียน ครูประจำวิชา การสอบวัดผล เหล่านี้ขัดแย้งกับการเคลื่อนไหวตัวของวิทยาการความรู้

ทั้งในปัจจุบันและอนาคต การศึกษาแบบสร้างความรู้เฉพาะด้าน สอนทักษะวิชาตายตัว ไปด้วยกันไม่ได้กับโลกที่ซับซ้อน มีการสร้าง การกระจายความรู้อย่างรวดเร็ว ด้วยเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ

ด้านหนึ่ง ยุทธชัยก็อยากให้ลูกได้เรียนรู้ชีวิตและธรรมชาติ เนื่องจากบางครั้งเมื่อมีงานต้องออกต่างจังหวัด ก็จะพาครอบครัวไปด้วย ถ้าได้พักในโรงแรมหรูๆ พอเข้าห้องพักลูกชายก็มักจะกระโดดขึ้นไปบนที่นอนหนุนตามประสาเด็ก และรำพึงออกมาในทำนองว่า “ได้นอนโรงแรมอย่างนี้ทุกวันก็ดีเนอะ”

ยุทธชัยเก็บถ้อยคำเหล่านั้นมาคิด และมองเห็นว่า

“ความสุขสบายด้วยการปรนเปรอชนิดไม่ต้องทำอะไร ดูเข้ากันได้กับนิสัยหยิบโหย่งสำรวย ถึงกับมีคนไม่น้อยตั้งเป้าหมายความสำเร็จของชีวิตคือการได้กิน นอน เสพสุขเต็มที่

“ความสุขสบายในปัจจุบันจึงชักนำไปในทางที่แสดงออกถึงสภาวะที่คล่องง่าย อยู่เฉยๆก็ได้สิ่งนั้นมา โดยไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยหรือพยายามอะไรเลย ซึ่งผิดกับในสมัยก่อน ที่หากตั้งใจไปในทางสุขสบายก็ต้องทำโน่นทำนี่ตลอดเวลา ต้องเหน็ดเหนื่อย พันฝ่าอุปสรรคต่างๆ แล้วความสุขสบายก็จะเป็นผลของเส้นทางชีวิตที่ต้องใช้ความเพียรพยายาม ความอดทนนั้น

“พ่อแม่ทุกคนรักลูก แต่หากใช้ความสุขสะดวกสบายเป็นเครื่องแสดงความรักแต่ถ่ายเดียว การกลัวว่าลูกจะลำบากอาจกลายเป็นการสร้างความปลอดภัยให้กับลูกได้

“ความเจริญทางวัตถุที่ได้สร้างเทคโนโลยีแทนการลงมือลงแรงทำให้การใช้เงินซื้อทุกสิ่งทุกอย่างได้กลายเป็นสังคมของความใจเสาะ เพราะบางกลายเป็นความอ่อนแอที่เติมลงไปในตัวทุกเมื่อเชิ้อวัน”

ยิ่งในโรงเรียน กลับเป็นสถานที่สั่งสอนให้คนไปหาความสุขสบายประเภทปฏิเสธงานหนัก ระบบการแข่งขันหรือการสอบก็เพียงแต่ทำให้เกิดความมูมามะชั่วคราว พอไม่มีไฟลนกันก็ไม่ต้องขยันหมั่นเพียรใดๆเลย เราจึงเห็นได้ว่า คนยิ่งเรียนสูงยิ่งใช้มือใช้แรงงานไม่เป็น แม้กระทั่งเรื่องราวส่วนตัวก็ไม่สามารถทำได้ด้วยตัวเอง เช่น เรื่องการซักผ้า ล้างจาน หุงข้าว ทำกับข้าวกินเอง ยิ่งไม่ต้องพูดถึงการปลูกผัก เก็บผักมาทำกินเอง แม้แต่การออกกำลังกายจะออกแรงด้วยตัวเองยังทำไม่ได้ ต้องใช้เครื่องมือเครื่องมือนำมาขับเคลื่อนร่างกายของตัวเอง

“ทั้งสังคม ทั้งโรงเรียน ชักนำลูกให้ใฝ่เสพใฝ่สุขพอแรงแล้วพ่อแม่จึงไม่ควรไปบวกเพิ่มเข้าอีกจนสายเกินแก้ ตอนหลังผมปฏิเสธที่จะนอนโรงแรม หากไม่จำเป็นจริงๆ เมื่อต้องไปพักค้างแรมก็จะชวนกันพอลูกไปนอนทับนอนกระท่อม หรือกางเต็นท์ เก็บผักหุงข้าวกินกันเองบ้าง”

หากการเรียนคือการทำในสิ่งที่ทำไม่เป็นให้ทำเป็นขึ้นมาได้ การได้ไปร่วมทำกิจกรรมเหล่านี้ก็ทำให้เด็กๆทำหลายอย่างเป็น ซึ่งอาจแตกต่างจากการไปโรงเรียน ที่บางวันเด็กๆไม่สามารถตอบตัวเองได้ว่าวันนี้ทำอะไรเป็นขึ้นมาบ้าง

เสียงเด็กๆยังพูดคุยกันสนุกสนาน ช่วยกันเก็บจาน ล้างจาน ต่างภาคภูมิใจในฝีมือการทำอาหารที่ได้มีส่วนร่วม ทั้งเด็ดผัก ตีไข่ ตำพริก เหยาะน้ำปลา ที่ดูเหมือนการเล่นกันสนุกๆ เป็นความประทับใจที่ทำให้อยากไปทำกิจกรรมอีก และต่างจดจ่อรอคอยว่าครั้งต่อไปจะไปที่ไหน จะได้ทำอะไรสนุกๆอีก และจะได้เจอใครต่อใครอีกบ้าง

ก้าวแรกสู่บ้านเรียนปัญญากร

ทางเดินคอนกรีตที่ทอดยาวและคดเคี้ยวท่ามกลางพื้นที่หญ้าสีเขียวสดและร่มไม้ใหญ่สองข้างทางในสวนลุมพินี ระหว่างทางเดินมีผู้คนบ้างวิ่ง บ้างเดิน บางคนปั่นจักรยานผ่านไปผ่านมา วิถีชีวิตของคนเมืองที่ต้องการเพียงพื้นที่สีเขียวไว้พอกอากาศให้บริสุทธิ์ เพื่อที่จะได้มีโอกาสหายใจเข้าปอดยาวๆสักช่วงเวลาหนึ่ง

ยุทธชัยและครอบครัวเดินผ่านกลุ่มคนที่กำลังออกกำลังกายบ้าง ทั่วไทเก๊ก มวยจีน โยคะ รำไทย หลากหลายกิจกรรม บ้างก็จับกลุ่มคุยกัน หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ดุมีชีวิตชีวา จนทำให้รู้สึกเพลิดเพลินไปด้วย และยุทธชัยก็มาหยุดอยู่ที่กลุ่มคนกำลังถือกล้องและขาตั้งกล้อง โดยมีผู้ใหญ่คนหนึ่งกำลังแนะนำวิธีใช้กล้องตุนกให้กับเด็กๆ

“เราทำโครงการโรงเรียนครอบครัว โดยชมรมพ่อแม่ มีการจัดกิจกรรมพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเรื่องการเรียนรู้ของเด็ก แต่ละครอบครัวก็ช่วยกันเสนอกิจกรรม บางที่เราก็เชิญวิทยากรมาร่วมทำกิจกรรม หรือบางครอบครัวมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ก็มาแลกเปลี่ยนกัน เช่น ไปลองเรือ บางกอกใหญ่ ไปดูนกที่สวนลุมพินี ไปศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ต่างๆที่น่าสนใจ

“รวมกลุ่มกันในนาม ‘ชมรมพ่อแม่’ หลังจากที่ได้จัดเสวนาไปแล้วก็มีการพูดคุยกันอีกหลายต่อหลายครั้ง เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา จนหลายคนรู้สึกว่าพูดคุยแลกเปลี่ยนแล้วต่างคนต่างกลับบ้านก็ังไม่มีอะไรเกิดขึ้น เราน่าจะรวมตัวกันทำอะไรได้ จึงมีการเสนอให้ทางบริษัทแปลนพับลิชซึ่งเป็นแกนนำ แล้วรวมกลุ่มกันในนาม ‘ชมรมพ่อแม่’ ซึ่งมีหลายสิบครอบครัวเข้าร่วม ขณะที่ร่าง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติก็มีการจัดให้ทำประชาพิจารณ์ กลุ่มก็ตั้งคอยติดตาม วิพากษ์วิจารณ์ ผลักดันร่าง พ.ร.บ.การศึกษา จนกระทั่งจบกระบวนการทางนิติบัญญัติ และประกาศใช้ในเดือนสิงหาคม 2542”

ขณะนั้น “ชมรมพ่อแม่” ได้ขยายตัวและมีสมาชิกเพิ่มขึ้นหลายร้อยครอบครัว มีการดำเนินงานหลายโครงการ ทั้งโครงการติดตามความเคลื่อนไหว พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ โครงการเครือข่ายไอทีเพื่อพ่อแม่ เพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารกัน โครงการโรงเรียนครอบครัว และโครงการห้องเรียนพ่อแม่ จัดกิจกรรมให้คำแนะนำพ่อแม่ และจัดเสวนา เช่น การ

เสวนาหัวข้อ ทำอย่างไรเมื่อลูกติดสื่อ

“ตอนนั้นความสนใจส่วนตัวของผมนั้นก็คือเรื่องของการจัดการศึกษา โดยครอบครัว ผมนั้นเสนอ ‘Family school’ หรือโรงเรียนครอบครัว ไม่ใช่ ‘Home school’ เพราะผมมองว่า โฮมสคูลมันดูปัจเจก บ้านใครบ้านมัน แต่ที่ผมอยากทำนี่เป็นลักษณะเชื่อมโยงกันเป็นกลุ่ม ไม่ใช่ทำแค่ครอบครัวเราครอบครัวเดียว

“พ่อแม่ที่มีความสนใจเป็นพิเศษเรื่องการสร้างรูปแบบใหม่ของการศึกษาเรียนรู้ให้กับลูกหลานก็เข้ามาร่วมกัน มีกิจกรรม การพูดคุยว่าโรงเรียนครอบครัวจะเป็นไปได้แค่ไหน ใครสนใจบ้าง ซึ่งตอนนั้นมีคนมาร่วมเป็นร้อยครอบครัวเลยนะ พูดคุยหาวิถีทางร่วมกันอยู่ระยะหนึ่ง สุดท้ายก็มาพูดกันว่า ถ้าจะทำโรงเรียนครอบครัวขึ้นมาจริงๆ ก็ต้องเอาลูกออกจากโรงเรียน ในเดือนกรกฎาคม 2542 ก่อนจะมีการประกาศ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติหนึ่งเดือน เราก็ได้ข้อสรุปกันว่า จะจัดตั้งกลุ่ม ‘บ้านเรียนปัญญากร’ ขึ้น เพื่อให้เป็นก้าวแรกของการประกาศอิสรภาพของครอบครัวในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน กล่าวได้ว่าเป็นการจัดการศึกษากลุ่มแรกในสังคมไทยที่มีการรวมตัวเป็นชุมชนครอบครัวเรียนรู้ร่วมกัน”

ต่อมา “ชมรมพ่อแม่” ได้จัดตั้งเป็นองค์กรสาธารณกุศล คือ “มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว” ในปัจจุบัน ซึ่งดำเนินกิจกรรมครอบครัวที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาสถาบันครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง รวมกลุ่มครอบครัวต่างๆเข้าเป็นเครือข่ายเพื่อให้ความช่วยเหลือกันและกัน และเรียกร้องต่อรื่องทวงสิทธิอันพึงมีของครอบครัว ซึ่งมียุทธศาสตร์เป็นกรรมการมูลนิธิคนหนึ่งด้วย

สำหรับ 8 ครอบครัวที่มุ่งมั่นตั้งใจจะจัดการศึกษาให้ลูกเองโดย

ใช้ชื่อกลุ่ม “บ้านเรียนปัญญากร” ซึ่งมีความหมายว่า

“คำว่า บ้านเรียน ต้องการสื่อถึงการจัดการศึกษาที่มีบ้านหรือครอบครัวเป็นฐาน ให้เป็นบ้านเรียน ไม่ใช่โรงเรียนเหมือนดังแต่ก่อน ซึ่งตอนหลังก็นิยมใช้แปลหรือเรียกแทนการศึกษาแบบโฮมสคูล ส่วนคำว่า ‘ปัญญากร’ พระราชญาณปริชา แห่งวัดราชผาติการาม ท่านเมตตาตั้งให้เป็นสิริมงคล มาจากคำว่า ปัญญา สนิทกับอาการ มีความหมายว่า แหล่งหรือบ่อเกิดแห่งปัญญาเป็นเบื้องต้น หรือผู้ยังโลกให้เจริญด้วยปัญญา อันเป็นเจตจำนงร่วมกันของหมู่คณะนี้

“บ้านเรียนปัญญากร” มีรากฐานการกำเนิดขึ้นจากจิตสำนึกการพึ่งตนเอง ไม่ใช่คอยตามแก้แต่ต้องสร้างขึ้นใหม่ ด้วยความเชื่อมั่นว่าสายใยความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นปฐมเหตุที่สุดในพัฒนาการของเด็ก และครอบครัวสามารถจัดการศึกษาให้กับลูกหลานได้มีผลไม่ต่างหรือดีกว่าการศึกษาที่ทำอยู่ในโรงเรียน

“ทั้งการรวมกลุ่มนอกเหนือจากเพื่อแบ่งปันเกื้อกูลกันและกันแล้ว ยังต้องการส่งเสริมให้การศึกษาโดยครอบครัวหรือบ้านเรียนได้เป็นกระบวนการทางสังคม ไม่ใช่เป็นเพียงการแก้ปัญหาทางการศึกษาเฉพาะกับบุตรหลานของตนเองเท่านั้น”

หลักการพื้นฐานที่สำคัญของกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร ซึ่งได้มีการวางไว้เพื่อให้คนใจกลุ่มไว้เป็นหลักยึดร่วมกัน พอจะสรุปได้ว่า

ประการแรก หลักการความมีเสรีภาพในการจัดการศึกษา สิทธิในการจัดการศึกษาให้กับลูกถือเป็นสิทธิโดยธรรมชาติของพ่อแม่ ที่สามารถเลือกถือปรัชญา ทัศนคติ การจัดองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีอิสระของตน トラบที่ไม่ละเมิดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีงามของสังคม

ประการที่สอง หลักการความเป็นชุมชนครอบครัว ที่เรียนรู้สร้างสรรค์ แบ่งปัน และตัดสินใจร่วมกัน ไม่แต่เพียงจัดการศึกษาให้กับลูกหลานยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว พ่อแม่เรียนรู้และพัฒนาตนไปพร้อมกับลูกด้วย และขยายบทบาทมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติการศึกษาของสังคมโดยรวม

ประการที่สาม หลักการศึกษาอย่างพัฒนาตามความสนใจและความแตกต่างของบุคคล อันเป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต สร้างโอกาสให้เด็กได้ค้นพบตัวเองจนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนให้เต็มสมบรูณ์ขึ้นอย่างมีสมดุล

บ้านเรียนปัญญากรจึงถือเป็นก้าวแรกของการจัดการศึกษาให้ลูกเองที่ยุทธชัยเรียกว่า “ชวนลูกหนีโรงเรียน” ด้วยสามัญสำนึกของความเป็นพ่อแม่ ที่มีความรักต่อลูกอันเป็นพื้นฐานที่มั่นคงเข้มแข็งอย่างที่สุด

“การที่ผมนำลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาด้วยตัวเองไม่ได้ ต้องการแสดงว่าข้าแน่ และไม่ใช่อารมณ์ชั่ววูบ มันได้ผ่านการคิดขังใจ พุดคุยกันในครอบครัวพ่อแม่ลูกอยู่นาน ทำที่สุดเราก็เห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปฏิเสธไม่ได้ และเราจะพยายามพิสูจน์ว่า เด็กๆ เรียนรู้ได้แม้พวกเขาไม่ได้ไปโรงเรียน

“ผมเห็นด้วยตามท่านอาจารย์ นพ.ประเวศ วสี ที่แนะนำว่า อย่าเอา ‘วิชา’ เป็นตัวตั้ง เปลี่ยนเป็นใช้ ‘ชีวิต’ เป็นองค์รวมของการ บูรณาการสรรพวิชาความรู้ให้มาเชื่อมโยงร้อยเรียงกันไป พยายามทำให้อันนี้เข้ากับกระบวนการ วิชาการกับวิถีชีวิต ซึมซาบเป็นเนื้อเดียว ไม่ แยกแยกจากกัน ถือเป็น การ ‘บูรณาการชีวิต’ มากกว่าการบูรณาการ เนื้อหาวิชา

“ผมรอให้ลูกชายคนเล็กจบ ป.6 ผมก็เออลูกออกจากโรงเรียน ลูกชายคนโตออกตอนชั้น ม.2 ทำโฮมสคูลร่วมกับกลุ่มปัญญากร ซึ่งมี อยู่ 8 ครอบครัว เด็กๆ ทั้งหมด 11 คน วัยใกล้เคียงกัน เราเจอกันบ่อย มาก ไปไหนก็ไปด้วยกัน จัดการเรียนรู้อารมณ์ร่วมกัน โดยที่แต่ละครอบครัว ก็ดูแลจัดการเรียนรู้ให้กับครอบครัวตัวเองเป็นหลัก ไม่ได้เจอกันทุกวัน แต่อย่างน้อยก็จะเจอกันอาทิตย์ละครั้ง จัดกิจกรรมให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน อาจจะใช้บ้านของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งของคนในกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่ แล้วก็มีมักจะนัดกันไปยังแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตอนนั้นไปต่างจังหวัดกันบ่อย มาก ไปกันเยอะมาก ผมคิดว่าในช่วงที่ผมทำโฮมสคูลให้ลูก 3-4 ปี แทบจะพูดได้ว่าไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่ไม่เคยไป แม้แต่ต่างประเทศ อย่างประเทศใกล้เคียง ลาว จีน เราก็ไปกัน”

การเดินทางอย่างสงบสำรวม ไม่พุดคุยกันระหว่างเดิน เป็นวินัย ของการเดินทางตามความหมายของธรรมาตรา “การเดินทางอย่างสงบ

ด้วยจุดหมายที่ดีงาม” เป็นเหตุผลของคนตั้งใจทำสิ่งที่ดี และเป็น การเรียนรู้ที่ยุทธชัยตั้งใจให้ลูกๆ ได้สัมผัสถึงคุณค่าของการเดินอย่างสงบ ซึ่งจะทำให้ผู้เดินเห็นเรื่องราวร้ายทางและข้างในของตัวเองชัดเจนขึ้น

ขบวนธรรมาตรา เพื่อลุ่มน้ำลำปะทาว ภูแลนคา จังหวัด ชัยภูมิ แถวยาวเหยียด ที่พ่อลูกได้ร่วมเดิน เพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ทั้งภายในตัวเอง ผู้คนในหมู่บ้านชุมชน เรื่องราวของลำน้ำ ป่าเขา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนร่วมขบวน ได้ฟังชาวบ้านสะท้อน ปัญหา ความมุ่งมั่นในการร่วมแรงร่วมใจรักษาลำน้ำเอาไว้ให้ลูกหลาน

น้ำใจเอื้อเฟื้อและจิตใฝ่กุศลอันเป็นธรรมชาติดั้งเดิมในวิถีชีวิต ของมนุษย์ ให้คุณค่าลึกซึ้งกว่าการอ่านการท่องจากในหนังสือ หากแต่ บรรยายกาตราล้อมรอบตัววันต่อวันที่ได้สัมผัส ผ่านความรู้สึกนึกคิด การลงมือทำ การพุดคุยเสวนาอาหารกัน จึงกลายเป็นการเรียนรู้ได้และ หยั่งลึกลงไปข้างในอีกด้วย

ก้าวไปบนเส้นทางบ้านเรียนไทย

ผีเสื้อกางปีกให้เห็นส่วนปีกบนที่มีสีออกเหลืองส้มปนน้ำตาล และมีเส้นสีดำตัดขอบทั่วทั้งปีก แต่งแต้มด้วยจุดสีขาวบนพื้นปีกสีดำ ลักษณะของผีเสื้อหนอนใบรักลายเสือ ที่มีให้เห็นทั่วไป ผีเสื้อชนิดนี้ต่างก็บินว่อนเกาะบนกลีบดอกไม้เพื่อดูดกินน้ำหวาน

เด็กๆมองผีเสื้อผ่านกล้องขยายสำหรับดูนก บางคนถ่ายภาพผีเสื้อไว้ แล้วเปิดดูในหน้าหนังสือว่ามีลักษณะตรงกับผีเสื้อชนิดไหน บางคนก็หีบสมุดและสีมาวาดภาพพระบายสี และเขียนไว้ว่าเป็นผีเสื้อชนิดใดพบเห็นได้ที่ไหน

ผีเสื้อไม่ได้มีเพียงปีกที่สวยงามน่าสนใจสำหรับเด็กๆเพียงอย่างเดียว หากแต่ผีเสื้อบางชนิดยังเป็นตัวชี้วัดถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติได้อีกด้วย

ยุทธชัยและกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร ซึ่งจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กๆ ต่างก็ค้นคว้า ศึกษาข้อมูลและกระบวนการในการเรียนรู้กับเด็กๆ และสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างเป็นองค์รวมอีกด้วย

“พอทำบ้านเรียนเข้าจริง หลักสูตรที่เราร่างๆ ไว้ เป็นแค่การวางแนวทางกว้างๆ ยึดตายตัวไม่ได้ ถ้าเราจัดตารางสอน จัดวิชาภายในระบบโรงเรียน ผลก็จะออกมาเหมือนเดิม ไม่กระตุ้นการเรียนรู้ ไม่สอดคล้องกับความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน เด็กก็ไม่มีความสุขอีก แต่ถ้าเด็กรู้สึกที่เราเปิดให้เขาได้เรียนรู้ให้อิสระ เขาก็จะบอกความต้องการของตัวเองได้ เป็นการค้นหาศักยภาพในการเรียนรู้ของเขา

“อย่างวันหนึ่ง เขาเกิดสนใจผีเสื้อ เราก็มีกระบวนการให้เขาหา หนอนผีเสื้อมาเลี้ยง ทำที่เลี้ยงหนอนผีเสื้อ เลี้ยงจนเป็นดักแด้ แล้วค่อยๆ ออกมาเป็นตัวผีเสื้อ ในระหว่างนั้นเด็กก็จะหาความรู้ หาสารานุกรม หนังสือเกี่ยวกับผีเสื้อมาศึกษา พาเด็กไปอุทยานผีเสื้อตรงสวนรถไฟ ไปเจอผู้เชี่ยวชาญในอุทยาน เด็กก็ซักถามผู้เชี่ยวชาญจนทะลุปรุโปร่ง การ

เป็นกลุ่มบ้านเรียนจะมี ข้อดีตรงที่พอคนหนึ่ง สนใจ คนอื่นก็สนใจ ด้วย เขาก็คุยกันแต่ เรื่องผีเสื้อจนอธิบาย เรื่องราวเกี่ยวกับผีเสื้อ ได้ดีมาก แล้วก็นำไปสู่ ความสนใจแมลงอื่นๆ พัฒนาไปได้เรื่อยๆ”

วิธีการเรียนรู้ของเด็กบ้านเรียนเป็นที่สนใจและมักเป็นข้อสงสัย สำหรับคนทั่วไป และพ่อแม่บางครอบครัวที่ได้เห็นเด็กที่บ้านเรียนมีความสุขกับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ในช่วงปี 2542 นั้น มีพ่อแม่หลาย ครอบครัวเริ่มให้ความสนใจการศึกษาที่สอดคล้องกับพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของเด็กอย่างจริงจัง และหลายครอบครัวสนใจการเรียนรู้ในรูปแบบของโฮมสคูล ต่างก็พยายามหาข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเผยแพร่การจัดการศึกษาของกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร ซึ่งจัดการศึกษาในลักษณะของกลุ่มบ้านเรียน มีความเป็นชุมชนเรียนรู้สำหรับเด็กและครอบครัว การทำกิจกรรมเป็นกลุ่มทำให้ครอบครัวรู้สึกไม่โดดเดี่ยว สามารถแลกเปลี่ยนและปรึกษาหารือกันได้

ในช่วงเวลานั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สคศ.) เองก็ให้ความสนใจ เนื่องจากกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรเป็นกลุ่มเรียนรู้กลุ่มแรกๆ ที่ทำในลักษณะของโฮมสคูล แต่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในช่วงเวลานั้นก็ยังนับว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมไทย ซึ่งต้องการองค์ความรู้เพื่ออธิบายต่อสังคมอยู่พอสมควร ยิ่งเมื่อมีการประกาศใช้ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ในมาตรา 12 โดยให้บุคคล ครอบครัว มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ยิ่งเป็นเรื่องท้าทายว่า สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในพระราชบัญญัตินั้น คนที่นำไปทำจริงๆ จะทำได้อย่างไร

“ตอนนั้น สคศ. ก็ให้ผมทำวิจัยเรื่อง ‘รูปแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย’ ซึ่งพูดถึงครอบครัวที่ทำโฮมสคูล มาตั้งแต่รุ่นบุกเบิก ก่อนปี 2542 อย่างเช่นครอบครัวของคุณพิภพ กับคุณรัชนี้ ธงไชย ตอนนั้นทำหมู่บ้านเด็ก ก็เอาลูกออกจากโรงเรียน มาอยู่ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จัดการศึกษาให้อย่างผสมผสาน ทั้งการ

ดูแลของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่และครูในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งก็เป็นการให้บทบาทของพ่อแม่หรือครอบครัวจะเป็นด้านหลัก ยังมีหมอโชติช่วง ชูติฉัตร ที่จัดการศึกษาให้ลูกๆเองทุกคน ตอนนั้นผมสนใจอยากทำวิจัย เรื่องของคนอื่น ไม่อยากทำเรื่องของตัวเองหรือว่าในกลุ่มบ้านเรียน ปัญญากรรมมากนัก สศศ.เขาก็สนับสนุน”

งานวิจัยชิ้นนี้ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยตั้งแต่อดีตที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เกี่ยวกันระหว่างบ้าน กับวัด และสิทธิของพ่อแม่ที่สามารถจัดการศึกษาให้กับลูกได้ทั้งในช่วง ปฐมวัยและประถมศึกษา ดังเช่นที่ปรากฏในพระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับแรก พ.ศ. 2464 ที่บัญญัติไว้ว่า “รัฐมนตรีอาจยกเว้นเด็กไม่ต้องเข้า เรียนในโรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองแจ้งว่า เด็กได้รับการศึกษาในครอบครัวแล้ว” และ “เด็กที่ได้รับการยกเว้นนี้ ต้องส่งให้ศึกษาริการอำเภอสอบไล่ปีละครั้ง เพื่อดูว่าเด็กได้รับการศึกษา

เพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอ รัฐมนตรีอาจถอนการยกเว้น การเข้าเรียนเสียก็ได้”

แต่ปัจจุบัน นอกจากพ่อแม่จะไม่ให้เวลาในการจัดการศึกษาให้กับลูกเองแล้ว รัฐยังออกกฎหมายลิดรอนสิทธิ ดังกล่าว โดยบังคับให้ต้องส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนตั้งแต่ 7 ขวบ และยิ่งเร่งให้เด็กเข้าอยู่ในระบบโรงเรียนเร็วขึ้น

โดยการเปิดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยตั้งแต่อายุ 3 ขวบ พ่อแม่ในหลายๆครอบครัวที่ไม่ค่อยมีเวลาให้เด็ก และเห็นเป็นค่านิยมว่าเด็กควรได้เข้าไปเรียนในโรงเรียนอนุบาลเพื่อจะได้เจอเพื่อนๆ ก็ยิ่งผลักดันเข้าสู่ระบบการศึกษาตั้งแต่อายุยังน้อยๆเพิ่มมากขึ้น การศึกษาส่วนหนึ่งก็กลายเป็นธุรกิจการศึกษาและส่วนหนึ่งเป็นกิจการของรัฐ โดยที่พ่อแม่และครอบครัวยังลดบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกลงไปเรื่อยๆ

สำหรับครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองมีความพร้อมและมีความสามารถในการจัดการศึกษาให้กับเด็กในช่วงปฐมวัย หลายครอบครัวต้องการใช้สิทธิในส่วนของการจัดการศึกษาให้ลูกทั้งในระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ไปจนถึงมัธยมศึกษา ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันนโยบายเพื่อให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี 2542 เปิดช่องทางให้สามารถทำได้ และมีกระบวนการในการวัดผลและเทียบโอนผลการศึกษาได้เหมือนกับเด็กที่เข้าเรียนในระบบโรงเรียน

พัฒนาการของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย จากในอดีตที่ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาเองได้ เข้าสู่ช่วงรัฐเข้ามากำหนดและเพิกถอนสิทธิดังกล่าว จนกระทั่งเข้าสู่ยุคฟื้นฟู และยุคปฏิรูปการศึกษาสามารถแบ่งตามลำดับเวลาได้ดังนี้

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530 ซึ่งปัจจุบันลูกๆเติบโตพ้นจากการศึกษาโดยครอบครัว บ้างก็ประกอบอาชีพการงาน บ้างก็กำลังศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ในช่วงแรกนี้ได้แก่ ครอบครัวคุณพิภพ-รัชนี ธงไชย และครอบครัว นพ.โชติช่วง ชุตินธร เป็นต้น

ช่วงหลังปี พ.ศ. 2535 ที่ดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ครอบครัว นพ.พร พันธุ์โอสถ ครอบครัวคุณสมพร พึ่งอุดม ครอบครัวคุณสาทร สมพงษ์ ครอบครัวคุณนิราพร เหลืองแจ่ม ครอบครัวครุบา สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นต้น

ช่วงรอยต่อของการประกาศใช้ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ได้แก่ ครอบครัวคุณกนกพร สบายใจ ครอบครัวคุณอาทิตย์ แดงพวง-ไพบูลย์ ครอบครัวคุณพรสรวง คุณวัฒนาการ เป็นต้น

สำหรับครอบครัวในกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรนั้น บางครอบครัวก็เริ่มทำในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2542 บางครอบครัวก็เริ่มต้นในช่วงรอยต่อและหลังประกาศใช้ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แล้ว

กิจกรรมของกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรได้มีการเผยแพร่ผ่านนิตยสารสานแสงอรุณ นิตยสารสานปฏิรูป และนิตยสารในเครือรักลูกอย่างสม่ำเสมอ รวมไปถึงในหน้าหนังสือพิมพ์ และในเว็บไซต์ ซึ่งสื่อมวลชนให้ความสนใจมาก และมีพ่อแม่ผู้ปกครองให้ความสนใจมากขึ้นเมื่อมีการติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมไปยังกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สศศ.) ก็จะแนะนำให้ติดต่อ

มายังกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร

“พอมีคนสนใจติดต่อเข้ามาที่กระทรวงศึกษา เขาก็ไม่มีคนอธิบาย เขาก็ให้เบอร์โทรศัพท์ผมไป ก็มีคนโทรศัพท์เข้ามาหาผมตลอด บางคนอยากเข้าร่วมกับกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร บางคนอยากทำเองบ้าง แต่ไม่รู้จะเริ่มต้นยังไง บางคนก็อยากให้เราไปจัดการให้มีหลายแบบ โดยเฉพาะที่อยากจะเข้าร่วมกับกลุ่มเรา ผมก็ไม่รู้จะทำยังไงดี จากที่เรา มีกันอยู่ 8 ครอบครัว ไปไหนมาไหนก็คล่องตัว กลายเป็นมีเกือบ 20 ครอบครัว จัดการยาก ไปไหนก็ไปกันเป็นรถบัส ผมเองก็อยากทำ 8 ครอบครัวในกลุ่มผมให้ดีเสียก่อน แต่ก็เหมือนเห็นแก่ตัว เพราะมีหลายคนเขาก็อยากเข้าร่วมกลุ่มด้วย บางทีเราให้คำปรึกษาให้เขารวมกลุ่มกันเอง เขาก็ไม่รู้ว่าจะจัดการกลุ่มยังไง

“อีกอย่างผมมองว่า การรวมกลุ่มกันเป็นเรื่องที่ต้องรู้ลึกกว่า

อัยยาศัยของคนในกลุ่มไปกันได้ ซึ่งจริงๆแล้วส่วนใหญ่ก็ไปด้วยกันได้ แต่จะทำให้กลุ่มขยายมากเกินไปจนจัดการยาก ผมก็เลยต้องจัดการพูดคุยกันเรื่องนี้อย่างจริงจังว่า ทำไมบ้านเรียนปัญญากรจึงต้องมีแค่ 8 ครอบครัว สำหรับครอบครัวอื่นๆ เราก็หาทางออกกันว่า เราจะทำอีกส่วนหนึ่ง เรียกว่า ‘ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว’ หรือ ศปศค. จัดตั้งขึ้นในเดือนกันยายน 2543 สำหรับผู้ที่สนใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็ตามตรงนี้ ส่วนบ้านเรียนปัญญากรก็ทำของตัวเองไป

“ปรากฏว่า ศปศค.ก็ดำเนินการโดยมีผมและกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรเป็นแกน พอบ้านเรียนปัญญากรจัดกิจกรรมก็ต้องจัดให้กับ ศปศค.ด้วย ไปๆมาๆก็กลายเป็นอันเดียวกัน ในแง่ของบ้านเรียนปัญญากรก็ค่อยๆหายไป เพราะว่าเวลากลุ่มทำอะไรมันก็ไม่เป็นบ้านเรียนปัญญากรแล้ว แต่จะเป็นในนามของ ศปศค.ไป กิจกรรมก็กว้างขึ้น ให้คำปรึกษาแนะนำได้มากขึ้น ก็เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวขยายฐานการศึกษาออกจากบ้านไปสู่ชุมชน กลุ่มคนต่างๆ

“อีกอย่างหนึ่งก็คือ ตอนนั้นถึงแม้ในมาตรา 12 ของ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 จะให้พ่อแม่จัดการศึกษาได้ มีสิทธิจริง แต่ในท้ายมาตรานั้นเขียนไว้ว่า ‘ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง’ เมื่อกฎกระทรวงไม่มี ก็ยังใช้วิธีการไปขอจดทะเบียนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กอยู่เหมือนเดิม กลุ่มครอบครัวที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายในชื่อของ ศปศค. ก็พยายามช่วยกันผลักดันให้มีกฎกระทรวง สุดท้ายก็มีการพูดคุยกับ ดร.รุ่ง แก้วแดง ซึ่งตอนนั้นท่านเป็นเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ก็ร่วมกันผลักดันให้กฎกระทรวงเกิดขึ้น

“ในปี 2544 ก็มีงานวิจัยออกมาอีกชิ้นหนึ่ง เรื่อง ‘การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย’ เป็นภาคต่อเนื่อง

จากงานวิจัยเล่มแรกที่พูดถึงครอบครัวบ้านเรียนในช่วงบุกเบิก ในเล่มนี้ได้กล่าวถึงพัฒนาการในช่วงที่ 2 ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีความรุดหน้าอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการค้นพบแนวทางที่สอดคล้องกับพื้นเพรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยการเชื่อมโยงเข้าหากัน สร้างความเป็นชุมชนครอบครัวแห่งการเรียนรู้ จากบ้านสู่กลุ่มครอบครัว และเครือข่าย อันเป็นกระบวนการทางสังคมส่วนหนึ่งอีกด้วย

“จาก ศปศค. พัฒนามาเป็น ‘สถาบันบ้านเรียนไทย’ หรือ สบท. ในเดือนกุมภาพันธ์ 2546 เป็นองค์กรที่มีความกระชับมากขึ้น มุ่งทำงานกับภาครัฐเพื่อผลักดันในทางนโยบายและกฎหมายรองรับสภาพของการศึกษาบ้านเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตอนนั้น ดร.รุ่ง แก้วแดง ก็เชิญผมไปเป็นที่ปรึกษาด้านการศึกษาทางเลือกของสำนักงานเลขาธิการ

สภาการศึกษา หรือที่เรียกกันว่า ‘สภาการศึกษา’ ปกติเขาจะจัดห้องให้กับที่ปรึกษา ติดป้ายชื่อที่ปรึกษา แต่ผมขอให้เขาติดป้าย ‘สถาบันบ้านเรียนไทย’ คนส่วนใหญ่ก็มักเข้าใจว่าสถาบันบ้านเรียนไทยเป็นหน่วยงานหนึ่งในสภาการศึกษา แต่จริงๆแล้วไม่ใช่

“ตอนนั้นก็มีการวิจัยออกมาอีกเรื่อง ‘สภาพการณ์และฐานข้อมูล การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย’

แล้วก็มี การจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันใน ‘โครงการสุขชีวิต’ หรือเรียกเต็มๆว่า ‘โครงการการเรียนรู้สุขชีวิตสำหรับครอบครัวในรูปแบบการศึกษานอกระบบ’ ดำเนินงานร่วมกับ ‘โรงเรียนวรรณสว่างจิต’ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จัดการประชุม “เวทีบ้านเรียน 4 ภูมิภาค” ทั้งในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ ร่วมกับสำนักงานปลัด ศธ. และ สกศ. จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ‘ก้าวแรกสู่บ้านเรียน’ ร่วมกับ สกศ. ต่อเนื่องกัน 3 ครั้ง จัดทำรายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง ‘สภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย’ และคู่มือครอบครัว ‘ก้าวแรกสู่บ้านเรียน: หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว’ ให้กับ สกศ. พร้อมทั้งเริ่มต้นดำเนินการ ‘คลินิกบ้านเรียน’ ให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวและผู้สนใจทั่วไป”

จนกระทั่งในปี 2547 กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ก็ออกมาให้สิทธิกับพ่อแม่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และสามารถไปขึ้นทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ทั่วประเทศ

เมื่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เปลี่ยนผู้บริหาร “สถาบันบ้านเรียนไทย” ซึ่งตั้งอยู่ในสภาการศึกษา ก็ต้องย้ายออกด้วย เนื่องจากไม่ใช่องค์กรของทางราชการ สถาบันบ้านเรียนไทยจึงย้ายไปแบ่งใช้พื้นที่ของมูลนิธิสถานแสงอรุณ

ขณะที่ยุทธชัยทำงานในหลายๆบทบาทหน้าที่ ทั้งส่วนของสถาบันบ้านเรียนไทย ซึ่งเป็นองค์กรเครือข่ายของครอบครัวบ้านเรียนเกือบจะเป็นงานหลัก แต่ก็ยังคงทำหน้าที่เขียนบทความลงในนิตยสารสถานแสงอรุณ และหนังสือเล่มอื่นๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่แนวคิดและสร้าง

ความเข้าใจเกี่ยวกับบ้านเรียนให้กับคนในสังคม รวมทั้งพ่อแม่หรือครอบครัวที่สนใจ และหน่วยงานราชการที่ต้องปรับบทบาทหน้าที่ตามการประกาศใช้ของกฎกระทรวงและ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ

อีกด้านหนึ่งก็ยังคงทำหน้าที่เป็นพ่อ ผู้ให้การเรียนรู้กับลูก เช่นเดียวกับพ่อแม่บ้านเรียนครอบครัวอื่นๆ การจัดกิจกรรมต่างๆของสถาบันบ้านเรียนไทย จึงเป็นทั้งบทเรียนของลูกชายทั้งสอง เป็นกิจกรรมให้ครอบครัวอื่นที่ต้องการเรียนรู้ได้เข้าร่วม และเป็นแหล่งพบปะพูดคุยปรึกษาหารือถึงเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับครอบครัวอื่นๆ อีกด้วย

“ในบ้าน ท้องถนน ผู้คนหลากหลาย ทุกเวลาทุกสถานที่ คือห้องเรียนของบ้านเรียน

เรื่องที่ถูกสนใจ ชีวิตจะดีงามได้อย่างไร คือสาระหลักสูตรของบ้านเรียน

รักเป็น คิดเป็น เป็นคนดีมีคน คือมาตรฐานการเรียนรู้ของบ้านเรียน” ❁

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ สมาคมบ้านเรียนไทย

เมื่อก้าวเข้าไปใน “บ้านอ่านอ้อม” ริมนนเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับโรงเรียนศรีบุญยานนท์ นนทบุรี ก็จะพบกับบรรยากาศที่เป็นกันเอง เหมือน บ้าน และมีสื่อการเรียนรู้ให้อ่าน มีอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการ เพื่อให้ อ้อม ที่นี่จึงเป็นสถานที่ของการเรียนรู้เกี่ยวกับสัมมาอาชีพของเด็กๆ มากกว่าเป็นร้านค้า

การตกแต่งจัดร้านด้วยการซื้อของต่างๆเท่าที่จำเป็น ซึ่งส่วนใหญ่ ก็หยิบของที่มีอยู่ของแต่ละครอบครัวมาตั้ง วาง ปะ ติด เด็กๆทำสีร้านเอง วาดผนังว่างเปล่าให้มีสีสัน มีนิตรรศการ กระดานข่าว นำเสนอเรื่องราวต่างๆ ทำอาหารไว้บริการลูกค้าเอง ทั้งน้ำผลไม้ ชาสมุนไพร ไอศกรีมที่ทำเอง อาหารว่างและผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติปลอดสารพิษ

ชั้นล่างมีนิทรรศการหมุนเวียน ชั้นบนเป็นห้องสมุด

“ประสบการณ์จากการทำบ้านอ่านอ้อมของเด็กๆก็คือการประกอบสัมมาอาชีวะ หนึ่งใน 8 ของอริยมรรค การประกอบกิจการจึงต้องมีปัญญาเป็นฐาน มีความใฝ่รู้กว้างขวางลึกซึ้ง และต้องขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน รู้จักผูกมิตรชวนให้เกิดการผูกใจร่วมมือ การทำงานอาชีพเพื่อเป็นเครื่องอุดหนุนชีวิต แต่ไม่นับเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ยังมีอริยมรรคอื่นๆมาประกอบ ชีวิตจึงจะสมบูรณ์”

บ้านอ่านอ้อม เป็นกิจการของครอบครัวบ้านเรียน ดำเนินการโดยเด็กๆ 6 คน โดยมีผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลืออีก 6 คน ผ่านการปรึกษาหารือพูดคุยกัน จนกระทั่งเปิดกิจการร้านค้า ซึ่งเด็กๆทั้ง 6 คนต้องทำหน้าที่หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำงาน ทั้งเปิดร้าน ปิดร้าน ทำความสะอาด ดูแลลูกค้า ให้บริการต่างๆ เรียนรู้การทำงานจากของจริง

ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน การดูแลบริการให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด

“เปิดกิจการได้ 6 เดือนก็ต้องปิดตัวลง เพราะว่าเรามีเงื่อนไขว่าสามารถหยุดปิดร้านได้หากมีโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับเด็กๆที่น่าสนใจ เพื่อให้เด็กๆได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆได้ตามวัย ร้านจึงหยุดบ่อยจนส่งผลกระทบต่อกิจการ และถึงวันเปิดร้าน ลูกค้าก็มีน้อย เพราะร้านไม่ได้เปิดสม่ำเสมอ บางวันลูกค้าเยอะเด็กๆก็ดีใจ แต่บางวันมีน้อยต่างกันั้นเหงา อีกอย่างนี้เป็นเพียงงานทดลอง จึงมีเวลาที่จำกัดอยู่แล้ว ต่อจากนั้นเด็กๆก็ต้องไปเรียนรู้เรื่องราวอื่นๆต่อไป”

ยุทธชัยและครอบครัวกลุ่มบ้านเรียนยังคงทำหน้าที่ให้การเรียนรู้กับเด็กๆเช่นเดียวกับกลุ่มบ้านเรียนอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมและการจัดการของกลุ่มแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสม เช่น กลุ่มบ้านเรียนดวงตะวัน กลุ่มบ้านเรียนมัธยม เป็นต้น และ “สถาบันบ้านเรียนไทย” ยังเป็นแหล่งข้อมูล ให้คำแนะนำ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ จัดงานเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยน และจัดกิจกรรมให้กับครอบครัวและลูกหลานที่สนใจกิจกรรมนอกห้องเรียน รวมทั้งเด็กๆในกลุ่มบ้านเรียนกลุ่มต่างๆที่อยากมีกิจกรรมร่วมกันในบางครั้ง

“เมื่อสถาบันบ้านเรียนไทยต้องย้ายที่ทำการมาขออาศัยห้องที่ตึกบริษัทแปลน มูลนิธิสานแสงอรุณ ก็มีการพูดคุยกันว่า ชื่อ “สถาบันบ้านเรียนไทย” ทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่าเป็นหน่วยงานราชการที่อยู่ในสังกัด สกศ. (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา) ตอนนี้อยากออกมาแล้วก็น่าจะเปลี่ยนชื่อใหม่ แล้วก็จัดตั้งเป็นนิติบุคคลให้ชัดเจน ก็มีคนเสนอว่าเราน่าจะมาเป็นสมาคม ในที่สุดก็จดทะเบียนจัดตั้งเป็น “สมาคมบ้านเรียนไทย” ในเดือนพฤศจิกายน 2548 ผมก็เป็นนายกสมาคม ซึ่ง

ความจริงก็ไม่อยากเป็นเพราะว่าลูกผมก็เรียนจบแล้ว ตอนนั้นเขาก็ไปเรียนต่อที่จีน

“แต่ก่อนเวลาว่างมีกิจกรรมส่วนหนึ่งผมก็ทำให้ลูกด้วย ก็ชวนคนอื่นมาด้วย ผมก็ร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ผมก็เอาลูกผมไป คนอื่นก็พาลูกพาครอบครัวมา แต่พอลูกผมไม่ได้ไป ผมไปคนเดียวก็รู้สึกแปลกๆ ผมก็อยากให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาจัดการ เป็นตัวตั้งตัวตีจัดกิจกรรม คือเขาจัดให้ครอบครัวเขาแล้วก็จัดให้คนอื่นด้วย ตัวผมเองก็สนับสนุนอยู่นะ แต่ไม่อยากเป็นตัวตั้งตัวตี ผมเป็นนายกสมาคมอยู่ปี 2549 ปีเดียว พอช่วงปี 2550 คุณชุมมาต แบ่งหอม ก็มาเป็นนายกสมาคม แต่เป็นในลักษณะรักษาการ เพราะไม่อยากไปจดทะเบียนเปลี่ยนชื่อใหม่ให้มันยุ่งยาก

“คุณชุมมาตทำอยู่ปีเดียว ปี 2550 พอปีนี้ 2551 ก็ขอตัวเพราะว่างานหนักมาก ส่วนหนึ่งก็ต้องดูแลลูกตัวเองด้วย แล้วต้องมาดูงานส่วนรวม งานของสมาคม จากการประชุมกันครั้งหลัง ผมก็กลับมาเป็นนายกสมาคมอีก”

ขณะนี้ “สมาคมบ้านเรียนไทย” จึงเป็นนิติบุคคลที่เป็นตัวแทนในทางสิทธิประโยชน์ให้กับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนได้เต็มที่มากขึ้น ทำหน้าที่เป็นองค์กรเครือข่ายของผู้จัดการศึกษาบ้านเรียนในสังคมไทย ที่มีการพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ สามารถบรรลุภารกิจในการทำให้การศึกษาบ้านเรียนได้รับการยอมรับเชื่อถือในฐานะนวัตกรรมและทางเลือก ภายใต้งุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

สมาคมบ้านเรียนไทยจึงมีพันธกิจในการทำงานวิจัยและสร้างองค์ความรู้ และจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อขยายผล สร้างชุมชนบ้านเรียนให้เข้มแข็งขึ้น ผ่านกิจกรรมสำคัญๆ ได้แก่

- การศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้การจัดการศึกษาบ้านเรียนในสังคมไทย
- บริการให้คำปรึกษาและสารสนเทศเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
- จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และมีบทบาทการเป็นนักจัดการเรียนรู้ให้กับครอบครัว
- จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หนุนช่วยซึ่งกันและกัน
- ประสาน ผลักดัน หนุนรงค์ ให้ข้อเสนอต่อนโยบาย กฎระเบียบของภาครัฐ

“สมาคมบ้านเรียนไทยเกิดจากการรวมกลุ่มของพ่อแม่ที่สนใจเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือที่เรียกกันว่า บ้านเรียน และเป็น

พ่อแม่ที่ผ่านการจัดการศึกษาให้กับลูกมาแล้ว ทำมาแล้วและเห็นปัญหาต่างๆมาก่อน เรารวมกันเป็นองค์กรแบบอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ที่สนใจ เวลาที่มีพ่อแม่กลุ่มใหม่ๆสนใจเรื่องพวกนี้ ก็สามารถสอบถามได้ หรือจะลองมาร่วมกิจกรรม พูดคุยแลกเปลี่ยนก็ได้ สมาคมก็เหมือนแหล่งเรียนรู้สำหรับพ่อแม่ สำหรับครอบครัว”

“คนที่จะทำบ้านเรียน อันดับแรกเลยก็ต้องหาข้อมูล ทำความเข้าใจ และต้องการเพื่อน ต้องหาคนที่ให้คำปรึกษาได้ บางครอบครัวมาดูกิจกรรมที่เขาทำกัน ดูตัวอย่างหลักสูตรของครอบครัวที่เขาเคยทำ ผ่านไปแล้ว คนที่จะทำต้องคิดว่าถ้าเมื่อทำไปแล้วจะมีกิจกรรมอะไรให้กับลูกบ้าง กิจกรรมไหนจะไปรวมกับเพื่อนๆ ผมสนับสนุนให้คนรวมกลุ่ม

กันนะ ทำเป็นกลุ่มแล้วจะได้แนะนำช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

“บางครอบครัวไม่ได้เข้าร่วมกับกลุ่ม สมาคมก็จัดกิจกรรม ซึ่งตอนนี้ก็ได้รับการสนับสนุนทุนจาก สสส. ก็จะมีกิจกรรมเกือบทุกวันเสาร์ หรืออย่างน้อยก็เดือนละ 2 ครั้ง การจัดกิจกรรมก็จะช่วยให้พ่อแม่มีโอกาสพาลูกๆมาร่วม บางที่เขาจับกลุ่มจัดกิจกรรมเอง อาจจะไม่ค่อยสะดวก สมาคมก็คอยสนับสนุนตรงนี้ แต่พ่อแม่อาสาสมัครอย่างเดียวก็ทำ

ตรงนี้ไม่ไหว ตอนนี้มีเจ้าหน้าที่ ทำงานประจำ จัดกิจกรรมให้ครอบครัวเข้าร่วม

“หน้าที่ของสมาคม**อันดับแรก**คือ ให้คำปรึกษาครอบครัวใหม่ๆ **สอง**คือช่วยจัดกิจกรรม เป็นตัวแกนที่จัดให้มีโอกาสได้เรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนชาวบ้านเรียน และ**สาม**ก็คือทำงานในแง่ของการเป็นตัวกลางประสานกับภาครัฐ เพราะว่าบางครั้งครอบครัวจะไปพูดเพียงลำพังไม่ได้ ต้องอาศัยกรรมการของสมาคมหรือตัวแทนของกลุ่มคนในบ้านเรียนเพื่อประสานงานกัน”

สำหรับกิจกรรมเรียนรู้ของสมาคมบ้านเรียนไทยนั้น มีหลากหลายกิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมห้องเรียนธรรมชาติ เช่น การสำรวจแมลง วงจรอาหารพืช กิจกรรมน้กสืบสายน้ำและชายหาด สำรวจคุณภาพน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ กิจกรรมเด็กดูนก รู้จักนก ความสำคัญของนกกับระบบธรรมชาติ กิจกรรมเที่ยวป่า สำรวจแหล่งธรรมชาติ รู้จักระบบนิเวศ กิจกรรมรีไซเคิลลดโลกร้อน การพึ่งตนเอง ทำนา ดำนา ปลูกผักทำบ้านดิน

กิจกรรมสร้างสมดุลกายจิต เช่น กิจกรรมนิทานคุณธรรม สร้างเสริมการมีทัศนคติที่เป็นบวก กิจกรรมสมาธิสร้างสรรค์ สร้างความสงบภายในจิตใจ กิจกรรมจินตนาการเชิงบวก เรียนรู้วิธีคิดอย่างเป็นอิสระ พัฒนาปัญญาในการแก้ไขปัญหา

กิจกรรมศิลปะทำมือ สื่อสะท้อน เช่น กิจกรรมลีลาเส้นสาย วิธีการถ่ายทอดความคิดจินตนาการเป็นภาพด้วยวิธีการต่างๆ กิจกรรมปั้นดิน การสร้างงานสามมิติ ผ่านดินเผาด้วยวิธีการต่างๆ กิจกรรมกล่อง ฐาน คาน เสา รู้จักสร้างโครงสร้างสามมิติ กล่องในรูปแบบ

ต่างๆ กิจกรรม มิตรบุพการี การสร้างรูปทรงสามมิติผสมจินตนาการ เช่น บ้านโนผืน กิจกรรมก้อนหินจินตนาการ จินตนาการผ่านรูปทรง ก้อนหิน กิจกรรมคบเด็กสร้างเมือง รูปทรงสามมิติสร้างเมือง

กิจกรรมสถานีเด็ก กระบอกเสียงวัยใส เช่น กิจกรรมทีวี ด.เด็ก การผลิตสื่อวีดิทัศน์ของเด็กๆ กิจกรรมแนะนำทำดู กิจกรรม นำเสนอความรู้ของเด็กๆและครอบครัว กิจกรรมการ์ตูนเด็ก กระบวนการ เล่าเรื่องของเด็กๆผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ภาพการ์ตูน กิจกรรมกระดาน ข่าว ด.เด็ก สร้างสื่อกลางแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้

นอกจากนี้ก็ยังมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ คือการจัดกิจกรรมไป เรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ เช่น แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สัมผัสของจริง เช่น ไปพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ และ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไปแหล่งประวัติศาสตร์ เช่น อโยธยา สุโขทัย แหล่งมรดกโลกต่างๆ ไปแหล่งเรียนรู้ชุมชนต่างๆ ชุมชนริมน้ำ เป็นต้น

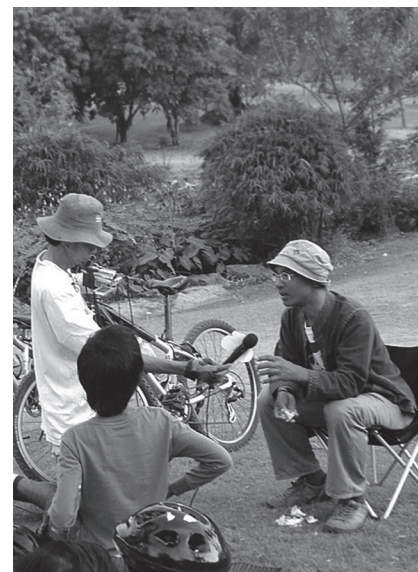
กิจกรรมสำหรับครอบครัวใหม่ที่สนใจเรื่องบ้านเรียน ได้แก่ กิจกรรมก้าวแรกสู่บ้านเรียน จะเป็นการพูดคุยเชิงอบรม เช่น เรื่องการ จัดระเบียบจะต้องทำอย่างไรบ้าง การจัดทำแผนการจัดการศึกษาของ ครอบครัว ก็จะมีวิทยากรแนะนำ

กิจกรรมโตะกลมพ่อแม่ เป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนกันในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว แต่ละครอบครัวก็จะได้นำประสบการณ์ มาแลกเปลี่ยน แล้วก็จะมีนักศึกษามาร่วมพูดคุยเชิงวิเคราะห์ แนะนำ หรือสรุปเป็นความรู้

อีกกิจกรรมคือ “กลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกันสำหรับครอบครัว ที่มีเด็กพิเศษ” เนื่องจากว่าเด็กที่มีความต้องการพิเศษมักจะมีเรียนใน

โรงเรียนไม่ได้ เช่น เด็กที่มีพรสวรรค์เฉพาะด้าน เด็กที่มีไอคิวสูงเกิน เด็กวัยเดียวกัน เด็กที่มีความกระตือรือร้นสูง เด็กไฮเปอร์แอ็กทีฟ สมาธิ สั้น เด็กออทิสติก เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับสมอง เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กพิเศษ ซึ่งต้องการการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ก็จะมีวิทยากรมาช่วยเหลือแนะนำ

นอกจากการจัดกิจกรรมต่างๆ และการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ซึ่งถือเป็นกระบวนการสื่อสารต่อกับกลุ่มคนที่สนใจ ก็ยังมีการจัดทำสื่อเผยแพร่ จัดหมายข่าว สารสมาคมบ้านเรียนไทย และเว็บไซต์ www.thaihomeschool.org รวมทั้งการเผยแพร่ผ่านบทความในนิตยสารต่างๆ ทั้งในส่วนของยุทธศาสตร์ และพ่อแม่ครอบครัวบ้านเรียนหลายท่าน ก็ได้เขียนบันทึกเรื่องราวไว้มากมาย

“ตอนนี้มีเรื่องสำคัญ ที่ต้องผลักดันในเชิงนโยบาย ของภาครัฐก็คือเรื่องของ การ ผลิต ประเมินผล เนื่องจาก ในตอนนี้เป็นภาระของศึกษา นิเทศฯ ซึ่งหลายครอบครัวมี ปัญหาเรื่องกระบวนการวัดผล ประเมินผลที่ไม่เข้าใจกัน ผม คิดว่า น่าจะมีคนกลางที่จะ เข้ามาดูแลตรงนี้ ซึ่งในต่าง- ประเทศเขามีระบบคนกลางที่ เข้าใจรูปแบบการศึกษาตรงนี้ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย “อีกเรื่องที่ต้องมีการ

ศึกษากันคือ เรื่องการจดทะเบียน เนื่องจากว่า เมื่ออยู่ในความรับผิดชอบของ สพฐ. (สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน) ซึ่งเขาดูแลการศึกษาในระบบและมักพูดในการประชุมหลายครั้งว่า เขาไม่พร้อมที่จะดูแลในส่วนของบ้านเรียน ทางออกตรงนี้ก็คือให้มีหน่วยงานรับผิดชอบ และหน่วยงานที่น่าจะเหมาะสมในตอนนั้นก็คือ กศน. (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน) เพียงแต่ว่ามันติดขัดระเบียบหรือกฎหมายตรงไหนบ้าง ตรงนี้ต้องดูกันต่อไป

“ถ้าสมาคมบ้านเรียนไทยเข้มแข็งขึ้น ก็คงจะช่วยเหลือพ่อแม่ได้อีกจำนวนไม่น้อย เพราะบางครอบครัวนั้นลูกมีปัญหาที่ไม่สามารถเข้าไปเรียนในระบบโรงเรียนได้จริงๆ และพ่อแม่ก็ทำบ้านเรียนเองไม่ได้ พ่อแม่เองอาจจะไม่พร้อมบ้าง ไม่กล้าพอที่จะจัดการเองบ้าง ปัญหาเหล่านี้มีเข้ามาปรึกษาสมาคมเยอะมาก หลายคนอยากให้สมาคมหาครู หรือพ่อแม่มาจัดการเรียนรู้อันนี้ อย่างที่บ้านเรียนดวงตะวันที่ขอนแก่นทำ คือบางวิชาที่หาครูที่เหมาะสมมาสอนบ้าง พ่อแม่สอนเองบ้าง ผสมผสานกันไปเราก็คิดว่าวิธีนี้น่าสนใจ แต่ส่วนหนึ่งก็ต้องคิดว่า จะทำอย่างไรให้พ่อแม่ไม่เป็นแบบเดิมคือตอนเช้าเอาลูกมาไว้กับเราตอนเย็นมารับ ซึ่งก็เป็นเหมือนกับเข้าระบบโรงเรียน ตรงนี้ยังต้องผ่านกระบวนการคิด ปรึกษาหารือกันในสมาคมอีกมาก”

การพูดคุยแลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือ ถือเป็นกระบวนการหลักของทั้งสมาคมบ้านเรียนไทย กลุ่มพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบบ้านเรียน และครอบครัวของยูทอร์ชี่เองก็เช่นกัน การวางแผนหรือการจัดการอะไรสักอย่าง จึงไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งตัดสินใจ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่ลูกทั้งสองออกจากโรงเรียน ก็ต้องพูดคุย สัมผัสใจ และร่วมมือกันทั้งพ่อแม่ ลูก จึงจะสามารถก้าวออกไปข้างหน้าด้วยกันได้

ตลอดระยะเวลา 5 ปีที่จัดการศึกษาให้ลูกชายทั้งสอง ซึ่งเป็น

เหมือนภารกิจที่ต้องบรรลุปเป้าหมายร่วมกัน และทุกคนต่างเข้าใจดีว่า บทบาทหน้าที่ของตนนั้นอยู่ตรงไหน และต่างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด

เสียงกีตาร์จากลูกชายคนเล็กที่เฝ้าไปตามอารมณ์ยามนี้ แม้เสียงจะยังไม่เข้าที่เข้าทางนัก แต่ก็เป็นการพยายามที่จะฝึกซ้อมให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และบางครั้งยูทอร์ชี่ก็ร่วมร้องเพลงกับลูกชาย หลายบทเพลงมีความหมายอย่างยิ่งสำหรับคนที่ผ่านการค้นหาความหมายชีวิตมาอย่างหนัก

บทเพลงของคาราวานที่ลูกชายเลือกเล่น ทั้งแสงดาวแห่งศรัทธา ยี่มกลางสายฝน คืนรัง เดือนเพ็ญ จิตร ภูมิศักดิ์ ล้วนเป็นบทเพลงที่บอกเล่าเรื่องราวของชีวิต ทำให้ยูทอร์ชี่ระลึกถึงภาพความหลังที่รางเลือน แต่ยังมีคุณค่าให้ยังคงศรัทธา และเชื่อมั่นว่า ชีวิตนี้จะมีผู้ “สานต่อ” ดังที่ได้ตั้งความหวังไว้แล้ว

การตีบโตนอย่างมีความหมาย

“ตอนเด็กๆก็คิดว่าเราต้องเรียนในระบบแบบนี้ไปอีกนานแคไหน การศึกษาในระบบทุกวันนี้เหมือนการแข่งขัน เหมือนเรียนเพื่อตอบสนองระบบมากกว่าจะเน้นให้เด็กหาตัวเองเจอ

เพราะทุกคนมีความเก่งในตัวเอง แต่การศึกษาในระบบไม่ตอบสนองการค้นหาตัวเอง

ตอนที่เรียนที่บ้านพ่อ (ยุทธชัย เณลิมชัย) ก็เริ่มจากตั้งไวท์บอร์ด เปิดหนังสือปรัชญาตะวันตก เรียนตั้งแต่เช้า เหมือนเอาห้องเรียนมาตั้งไว้ที่บ้าน ก็รู้สึกว่ามันไม่เวิร์ก เรียนแบบไม่มีกรอบจะดีกว่า

พอดีว่าช่วงนั้นได้เดินทางเยอะ เลยได้เรียนรู้จากชีวิตจริง มีอิสระ ได้ภาคปฏิบัติ ได้เห็นอะไรจริงมากกว่าในห้องเรียน เราเลยรู้ช่องทางการหาความรู้ด้วยตนเอง โดยที่ไม่มีคนมาจัดกรอบให้

พ่อจะบอกตั้งแต่เด็กๆว่า ขอให้เรียนสามด้านก็พอแล้ว คือ

ว่ายน้ำเป็น เล่นดนตรีได้สัก 1 ชิ้น ใช้ภาษาอังกฤษได้ดี จนถึงช่วง
ประมาณชั้น ม.6 ก็ต้องตัดสินใจว่าจะเรียนอะไรต่อ ก็เลือกเรียนดนตรี
ก็ตาร์คลาสสิก

“จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้เด็กบ้านเรียนมีความรับผิดชอบ
และมีความเป็นผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสำคัญ
มาก ก็ควรจะมีกันทุกคน ส่วนพ่อแม่เองก็ต้องยื่นโอกาสสิ่งเกตุว่าลูกชอบ
อะไร อยู่กับอะไรแล้วมีความสุข”

คำบอกเล่าข้างต้น เป็นประสบการณ์ของ “ฟาง” สานต่อ
เฉลิมชัย ลูกชายคนเล็กของครอบครัว “เฉลิมชัย” ที่ได้ทุนเรียนต่อ
ในระดับมหาวิทยาลัยจากประเทศจีน บอกเล่าเรื่องราวของตัวเองสั้นๆ
ท่ามกลางวงคุยเสวนาของลูกๆ ครอบครัวบ้านเรียน ในงาน “ก้าวแรกสู่
บ้านเรียน...สู่ก้าวพัฒนาเครือข่ายครอบครัวเรียนรู้ร่วมกัน “เมื่อสิงหาคม
2551 ที่ผ่านมา และเป็นวันเดียวกับการเปิดบ้านหลังใหม่ของ “สมาคม

บ้านเรียนไทย” ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านผาสุก ซอยถนนพัฒนาการ 65
เขตประเวศ กรุงเทพฯ

“ลูกชายทั้งสองของผมสอบผ่านมาตรฐานที่พ่อตั้งไว้ทั้งสามข้อ
ตลอดจนคุณลักษณะของการเป็นผู้รักเป็น คิดเป็น เป็นคนเต็มคน ผม
เขียนในใบสัมฤทธิ์ผลของครอบครัวว่า

“ลูกรู้จักรับผิดชอบชีวิตตามควรแก่วัยแล้ว

“ส่วนในใบสัมฤทธิ์ผลทางราชการ เขาก็สำเร็จการศึกษาในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)

“ระหว่างที่เรียนบ้านเรียน ผมให้ความสำคัญกับกิจกรรมการ
เรียนรู้ที่ลงมือปฏิบัติจริง และกิจกรรมที่จะเสริมในทางศีลธรรม มโนธรรม
การฝึกฝนขัดเกลานิสัยใจคอ ให้พ้นออกจากจิตใจที่คับแคบ เพิ่มพูนด้วย
ความรัก ความเมตตา เช่น การไปวัดวันพระ อาสาสมัครอ่านหนังสือ
บันทึกเทปให้กับคนตาบอด ร่วมเดินธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูรักษาสิ่งแวดล้อม
ในที่ต่างๆ และลูกชายทั้งสองได้บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดป่าสุคะโต
จังหวัดชัยภูมิ เป็นเวลา 1 เดือน

“ในช่วงวัยรุ่น ก็ให้คุ้นเคยกับการประกอบภาระงานที่เป็นสัมมา
อาชีพ หากหวังให้ตัวเองเป็นอิสระจากการจ้างงานก็สามารถทำกิจการ
ของตัวเองได้ ให้ไปฝึกงานที่ร้านขายข้าวสารของญาติฝ่ายแม่ของเขา
ได้ออกไปกับรถเร่ขายข้าวสารตามตลาดนัด นอกจากนั้นก็เข้าเรียนเพิ่ม
เติมในโรงเรียนฝึกอาชีพสารพัดช่าง สาขาช่างยนต์ ช่างอิเล็กทรอนิกส์
การใช้โปรแกรมประยุกต์ทางคอมพิวเตอร์หลายโปรแกรม ได้ดำเนิน เกี่ยว-
ข่าวในที่นาของเพื่อนพ่อ ไปฝึกงานเป็นพนักงานร้านอาหารที่เกาะพีพี
จังหวัดกระบี่ อีก 1 เดือน และร่วมกับเพื่อนครอบครัวบ้านเรียนเปิด
กิจการร้านค้าเล็กๆชื่อ “บ้านอ่านอิม”

“สิ่งที่ผมเล่ามาเป็นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม จนหลายคนอาจจะกังวลว่าผมไม่ได้ทำอะไรเกี่ยวกับวิชาการเลยหรือ การเรียนรู้ไปพร้อมๆกับการเรียนแบบบ้านเรียน ส่วนหนึ่งลูกชายทั้งสองก็ไปเรียนกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) โดยไปเรียนเฉพาะวันอาทิตย์ มีบางวิชาเหมือนในโรงเรียน แต่อาจจะเข้มข้นน้อยกว่า ส่วนพิมพ์ดีดสัมผัสทั้ง

ไทย อังกฤษ และภาษาอังกฤษก็เรียนกับแม่ และกับสถาบันสอนภาษา เอยูเอ เรียนคณิตศาสตร์กับเพื่อนของพ่อ เรียนวิทยาศาสตร์กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรียนดนตรีทั้งไทยและตะวันตก”

นี่เป็นตัวอย่างของการเรียนรู้ของครอบครัว “เฉลิมชัย” ที่ยกมาให้มองเห็นภาพได้ นอกจากนั้นก็เป็นการเดินทางขึ้นเหนือลงใต้ ทั่วประเทศ เรียนรู้มรดกไทย มรดกโลก ทั้งอยุธยา ศรีสัชชาลัย บ้านเชียง ห้วยขาแข้ง สัมผัสทะเล ผืนป่า ภูเขา ไปต่างประเทศ เช่น เวียดนาม ฮ่องกง ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้อาจจะแยกแยะไม่ออกว่าเป็นวิชาไหนบ้าง แต่เหล่านี้ล้วนเป็นบูรณาการการเรียนรู้จากของจริง

“ในเส้นทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา ลูกชายคนโตเลือกไปเรียนภาษา ขณะนี้กำลังเรียนในระดับปริญญาตรีปีสุดท้าย ในสาขาการสอนภาษาจีนให้ชาวต่างประเทศ อยู่ที่มหาวิทยาลัยยูเนี่ยนานนอร์มอล เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

ลูกชายคนเล็กเคยเข้าเรียนหลักสูตรเตรียมอุดมดนตรี (มัธยมปลาย) ที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล อยู่ปี 1 แล้วก็

ลาออกเพื่อไปเรียนภาษาจีนที่เมืองคุนหมิงเช่นเดียวกับพี่ชาย ใช้เวลาเรียนเพียงปีครึ่งก็สอบวัดระดับความสามารถทางภาษาจีน (HSK) ได้ถึงระดับ 7 แต่ด้วยความอยากเรียนดนตรีมาก ก็กลับมาสอบเข้าวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ในระดับปริญญาตรี เรียนได้ 1 ปี ก็ได้ทุนจากรัฐบาลจีนก็เลยย้ายไปเรียนดนตรีที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตอนนี้ทั้งสองคนก็เรียนอยู่ที่จีน”

“แน่นอน ในวันนี้ผมไม่อาจจะกล่าวได้ว่า ลูกชายทั้งสองประสบความสำเร็จในชีวิตแล้ว เนื่องจากเส้นทางเดินของพวกเขายังเหลืออีกยาวไกล แต่อย่างน้อยในฐานะพ่อ สามารถพูดได้อย่างเบาใจว่า ลูกทั้งสองมีคุณสมบัติของการเป็นนักเดินทางที่ดี ผ่านการฝึกฝนมากกว่าเพื่อนในวัยเดียวกัน น่าจะพร้อมรับมือต่อทุกเรื่องราวในชีวิตได้ในวันข้างหน้า

“ข้อวิตกที่เคยเกรงกันว่า ลูกหลานบ้านเรียนโตขึ้นจะขาดทักษะทางสังคม เข้ากับใครไม่ได้ ปรับตัวไม่เป็น จะหยิ่งโหยง เกียจคร้าน ไม่มีวินัย ขาดความรู้ความสามารถที่จะศึกษาสูงขึ้นไปในระบบ หรืออะไรอีกต่าง ๆ นานา ทำนองนี้ ผมคิดว่าลูกชายทั้งสองคือตัวอย่างหนึ่งให้พิสูจน์ พวกเขาไม่ได้ได้ออกอาการไปตามข้อกริ่งเกรงเหล่านั้น หลายเรื่องพวกเขาไม่ได้ต่างจากเพื่อนที่เรียนในโรงเรียน ทั้งมีหลายเรื่องที่พวกเขาทำได้ดีกว่า”

นอกจากการเติบโตอย่างมีความหมายของลูกชายทั้งสองแล้ว เขายังแสดงให้เห็นตัวอย่างของเด็กบ้านเรียนในครอบครัวอื่นๆ ที่ในขณะนี้เรียนอยู่ในระดับมหาวิทยาลัยในสาขาที่ตัวเองรัก และส่วนหนึ่งก็ประกอบอาชีพการงานที่ตนรัก เช่น ธาร ธงไชย (ลูกคุณพิภพ—รัชนี้ ธงไชย) ทำงานเป็นช่างภาพนิตยสารในเครือรักลูกแฟมิลี่กรุ๊ป สุณิศรา ชูดิษฐ์ (ลูกหม่อโชคติช่วง) เป็นพิธีกรภาคภาษาอังกฤษ ทีวีช่อง Thai-

land Outlook Channel ไกรภรณ์ พันธุ์โฮสถ (ลูกหมอพร) เพิ่งสำเร็จการศึกษาชั้นไฮสคูลจากออสเตรเลีย ฟาไฮ ฟิงอุดม (ลูกคุณสมพร ฟิงอุดมหรือแม่ส้ม) กำลังศึกษาทางด้าน Audio Engineering บัณฑิตา เหลืองแจ่ม (ลูกคุณนิราพร เหลืองแจ่ม) อยู่ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล กษิณีเดช คุณวัฒน์นาการ (ลูกคุณพรสรวง คุณวัฒน์นาการ) ชั้นปีที่ 1 คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ก้าวเดินของเด็กๆในครอบครัวบ้านเรียน และก้าวเดินของพ่อแม่ในกลุ่มเครือข่ายบ้านเรียนนั้น เป็นก้าวเดินที่มีความหมาย นอกจากมีความหมายกับครอบครัวของตัวเองแล้ว ยังมีความหมายต่อการปฏิรูประบบการศึกษาไทย มุมมองความคิดของสังคมต่อเรื่องการจัดระบบการศึกษาและรูปแบบการศึกษา

บ้านเรียน หรือ โฮมสคูล (Home school) เป็นระบบการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ครอบครัวซึ่งจัดการศึกษาเอง จะต้องเข้มแข็ง กล้าหาญ และมีเป้าหมายในการจัดระบบการศึกษาที่ชัดเจน ไม่ใช่การปกป้องลูกจนเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้ลูกเลือกที่จะเข้าไปอยู่ในสังคมตามระบบ

โรงเรียน หรือการทำอะไรตามใจ เก็บลูกไว้กับบ้านเพื่อไว้ใช้งานอย่างที่บางคนตั้งข้อสงสัย หากแต่การทำบ้านเรียนต้องผ่านการฝ่าฝืนอุปสรรค ทั้งทางด้านกฎหมายที่มีช่องทางเพียงน้อยนิด และยังคงมีปัญหาอยู่ในแง่การปฏิบัติ กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ตั้งข้อสงสัยและข้อตัดสินอีกมากมาย อีกทั้งต้องใช้สติปัญญาทั้งหมดในการจัดการการเรียนรู้อันให้เหมาะสมกับเด็กๆแต่ละคน

อีกด้วย

“ถึงแม้สิทธิในทางกฎหมายของการศึกษาโดยครอบครัวจะมีความสมบูรณ์ภายหลังการประกาศใช้กฎหมายกระทรวงฯ และโดยนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการก็มีความชัดเจนที่จะส่งเสริมสนับสนุน และถือเป็นนวัตกรรมการศึกษา แต่ในระดับปฏิบัติการแล้วยังมีอุปสรรคใหญ่ๆ เริ่มตั้งแต่เรื่องการจัดทะเบียน และเชื่อว่ายังมีเรื่องอื่นๆอยู่อีกไม่น้อย ทั้งในทางสาธารณะเรายังจำเป็นต้องมีการสื่อสารสร้างความเข้าใจ สร้างองค์ความรู้การศึกษาบ้านเรียนให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่ผ่านมา เพื่อที่เด็กบ้านเรียนจะได้ไม่ต้องกลายเป็นคนแปลกหน้าของสังคม”

นี่คงไม่ใช่ข้อสรุปทั้งหมดของเส้นทางการเติบโตอย่างมีความหมายของสมาคมบ้านเรียนไทย ที่ประกอบด้วยพ่อแม่ ครอบครัวที่เดินทางมายาวนาน พันฝ่าอุปสรรคนานัปการ การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และเป็นองค์กรเครือข่าย เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน ปกป้องหรือ แนะนำแลกเปลี่ยนกัน และยังเป็นช่วยกันรักษาสหิทธิประโยชน์แห่งความเป็นมนุษย์ให้แก่กันและกันอีกด้วย

ตลอดเส้นทางกว่า 10 ปีของการปฏิรูปการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่ง คงจะพอสะท้อนกลับไปยังการศึกษาในระบบได้บ้างว่า ระบบการศึกษาในรั้วโรงเรียนก็คงต้องปรับตัวกันมากยิ่งขึ้น พุดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ให้บทบาทกับผู้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ทั้งความต้องการของเด็กๆที่อยู่ในระบบโรงเรียน ความต้องการของครูผู้สอน ผู้ที่ดูแลระบบการศึกษาจากหน่วยเล็กๆ ไปจนถึงในระดับกระทรวง ไม่ใช่การปฏิรูประบบการศึกษาจากผู้มีอำนาจที่ไม่เคยทำประโยชน์ใดๆ ในด้านการศึกษามาก่อน มาสั่งการให้ข้าราชการระดับสูงนั่งประชุมปรึกษาหารือกันแล้วสั่งการลงไปให้ทำเหมือนกันหมดทั่วประเทศ

หากแต่การปฏิรูปการศึกษานั้น ต้องการวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในทุก
ระดับ และไม่ใช่เพียงวิสัยทัศน์ที่เขียนกันเพียงตัวอักษรในพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติเท่านั้น หากแต่ต้องการให้เห็นวิธีการปฏิบัติที่จริงว่า
จะทำได้อย่างไร เพราะการปฏิรูประบบการศึกษาของชาตินั้นเป็นการ
สร้างสรรค์ระบบที่เป็นนวัตกรรมสำหรับเด็กทุกคน เพื่อให้เด็ก ๆ ซึ่ง
มีความหลากหลายได้เรียนรู้ สามารถค้นหาและพัฒนาศักยภาพอย่าง
ที่เขาควรจะเป็น พัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อที่เขาจะได้
เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคมต่อไป

ภาคผนวก

บ้านเรียนคืออะไร

บ้านเรียน หรือ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เทียบเคียงกับ
ต่างประเทศคล้ายคลึงกับการจัดการศึกษาในลักษณะที่เรียกว่า Home
school แต่ได้มีการปรับให้มีลักษณะเฉพาะตามมูลเหตุ ปรัชญาการศึกษา
วิธีสร้างสรรค์และกระบวนการเรียนรู้ที่มาจากความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ใน
สังคมไทยเราเอง

การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน จึงอธิบายความได้ว่า คือ การ
จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบ
ดูแลจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตน โดยอาจเป็นผู้สอนและ/หรือ
เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นการศึกษาอีกทางเลือก
หนึ่งนอกเหนือจากการศึกษาในระบบโรงเรียนที่รัฐ เอกชน องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นจัดอยู่ ทั้งนี้ในการจัดการศึกษาจะมีความแตกต่าง
ไปตามปรัชญา ทัศนะ ความเชื่อของครอบครัว และตามลักษณะเฉพาะ
ของตัวบุตรหลานของตน

สิทธิในการจัดการศึกษา

บ้านเรียนหรือการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีสิทธิตาม
กำหนดในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2552 ที่บัญญัติไว้ว่า

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กร
วิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิ

ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง
บ้านเรียนจึงมีสถานะเป็น “ศูนย์การเรียน” ซึ่งเป็นสถานศึกษา
ประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับโรงเรียน ตามมาตรา 18 (3) ศูนย์การเรียน
ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบ-
ครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน
องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการโรงพยาบาล สถาบัน
ทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

กฎกระทรวง
ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว
พ.ศ. 2547

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมาตรา 12 แห่งพระราช-
บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา-
ธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ในกฎกระทรวงนี้

“จัดการศึกษา” หมายความว่า การจัดการศึกษาขั้น
พื้นฐานโดยครอบครัวแก่ผู้เรียน

“ครอบครัว” หมายความว่า บิดามารดา หรือบิดาหรือ
มารดาซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์

“ผู้จัดการศึกษา” หมายความว่า บุคคลในครอบครัว
หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวนั้นให้จัดการศึกษา

“ผู้เรียน” หมายความว่า บุตรหรือบุคคลผู้อยู่ในปกครอง
ของครอบครัว

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานเขตพื้นที่การ
ศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนา

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการเขต
พื้นที่การศึกษา

ข้อ 2 ให้ครอบครัวซึ่งประสงค์จะจัดการศึกษาขึ้นคำขออนุญาต
จัดการศึกษาต่อสำนักงาน

คำขออนุญาตตามวรรคหนึ่ง ต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (1) ชื่อ ชื่อสกุลของครอบครัว
- (2) ชื่อ ชื่อสกุลของผู้เรียน
- (3) สำเนาหรือภาพถ่ายทะเบียนของครอบครัวและผู้เรียน
- (4) ที่ตั้งและแผนผังสถานที่ซึ่งใช้จัดการศึกษา
- (5) สำเนาหลักฐานวุฒิการศึกษา ไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษา

ตอนปลายหรือเทียบเท่าของผู้จัดการศึกษา เว้นแต่ผู้จัดการศึกษาผ่านการ
ประเมินโดยสำนักงานว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือประสบการณ์ใน
การจัดการศึกษา

- (6) ระดับและประเภทการจัดการศึกษา

(7) แผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวและสำนักงาน
ร่วมกันกำหนดตามความมุ่งหมาย หลักการ และแนวทางการจัดการ
ศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

ข้อ 3 ให้สำนักงานเสนอคำขออนุญาตจัดการศึกษาให้คณะ

กรรมการพิจารณาโดยเร็วและแจ้ง ผลการพิจารณาคำขออนุญาตจัดการศึกษาแก่ครอบครัวที่ยื่นคำขออนุญาตภายในสาม สิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำขออนุญาตจัดการศึกษาตามข้อ 2

ข้อ 4 ในกรณีที่สำนักงานเห็นว่า ครอบครัวที่ได้รับอนุญาตจัดการศึกษาใด ไม่จัดการศึกษาตามแผนการจัดการศึกษาตามข้อ 2 (7) ให้สำนักงานแนะนำให้ครอบครัวนั้นปรับปรุงการจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากครอบครัวดังกล่าวไม่ดำเนินการตามคำแนะนำให้สำนักงานเสนอต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษา

ข้อ 5 ให้ครอบครัวดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักเกณฑ์ และวิธีการวัดผลประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดทำรายงานการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดการเรียนการสอน และสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามที่สำนักงานกำหนดอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ข้อ 6 ให้สำนักงานจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ในกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านการวัดและประเมินผลตามวรรคหนึ่ง ให้สำนักงานแจ้งให้ครอบครัวจัดให้มีการเรียนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนนั้น และจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลใหม่ภายในระยะเวลาที่สำนักงานกำหนด

ข้อ 7 ให้สำนักงานออกหนังสือรับรองหรือหลักฐานการจบการศึกษาแก่ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลและประเมินผลตามข้อ 6

ข้อ 8 การเลิกการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอาจมีได้ในกรณีดังต่อไปนี้

- ครอบครัว
- (1) สำนักงานมีคำสั่งให้เลิกจัดการศึกษาตามคำขอของ
 - (2) คณะกรรมการมีมติให้เลิกจัดการศึกษาตามข้อ 4

ให้ไว้ ณ วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

อดิศักดิ์ โพธารามิก
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจดทะเบียนตามกฎหมายกระทรวง การจดทะเบียนขอจัดการศึกษาโดยครอบครัว

หน้าที่ของครอบครัว

บิดามารดา หรือบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ประสงค์จะจัดการศึกษา ให้ยื่นคำขออนุญาตซึ่งมีรายละเอียดครบถ้วนต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา หมายความว่า ที่อาศัยที่ปรากฏตามทะเบียนบ้าน หรือถิ่นที่พำอาศัยเป็นประจำอยู่ในปัจจุบัน

รายละเอียดประกอบคำขออนุญาต ประกอบด้วย

- ชื่อ ชื่อสกุลของครอบครัว (บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง)
- ชื่อ ชื่อสกุลของผู้เรียน (บุตรหรือบุคคลผู้อยู่ในปกครองของครอบครัว)
- สำเนาหรือภาพถ่ายทะเบียนบ้านของครอบครัวและผู้เรียน
- ที่ตั้งและแผนผังสถานที่ซึ่งใช้จัดการศึกษา (บ้าน)
- สำเนาหลักฐานวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าของผู้จัดการศึกษา (บุคคลในครอบครัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวให้จัดการศึกษา) หรือคำรับรองว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือประสบการณ์ในการจัดการศึกษา
- ระดับและประเภทการจัดการศึกษา (ก่อนประถม/ประถมศึกษา/มัธยมศึกษาตอนต้น/มัธยมศึกษาตอนปลาย)
- แผนการจัดการศึกษาของครอบครัว กำหนดตามหลักการ

และแนวทางการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

กรณีหากไม่ได้รับการอนุญาตตามคำขอ ให้ทำหนังสือยื่นอุทธรณ์ต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลการพิจารณา

หน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

- พิจารณารายละเอียดความครบถ้วนถูกต้องตามรายละเอียดประกอบคำขออนุญาต
- เสนอคำขออนุญาตจัดการศึกษาให้คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาโดยเร็ว และแจ้งผลการพิจารณาแก่ครอบครัวที่ยื่นขออนุญาตภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำขออนุญาตจัดการศึกษา
- กรณีคำขอไม่ได้รับการอนุญาต ให้แจ้งสิทธิ วิธีปฏิบัติและอำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวในการยื่นอุทธรณ์ พร้อมทั้งติดตามและแจ้งผลการพิจารณาการอุทธรณ์แก่ครอบครัวทันทีที่ทราบผล

การจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผล

หน้าที่ของครอบครัว

- ดำเนินการจัดการศึกษาเรียนรู้ไปตามแผนการศึกษาของครอบครัว
- ดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลและประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่อาจมีการปรับจุดเน้นของสาระและปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ได้ตามพัฒนาการของตัวผู้เรียน
- จัดทำรายงานการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนและสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามที่สำนักงานฯ กำหนดอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

- ปรับปรุงการจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากได้รับคำแนะนำให้ดำเนินการปรับปรุงจากทางสำนักงานฯ
- กรณีถูกสั่งให้เลิกจัดการศึกษา โดยที่เห็นว่าเป็นการลิดรอนสิทธิอย่างไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรม ครอบครัวยุติสามารถดำเนินการอุทธรณ์หรือฟ้องร้องตามกระบวนการทางกฎหมาย

หน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

- จัดให้มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ในกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านการวัดผลและประเมินผลดังกล่าว ให้แจ้งให้ครอบครัวจัดให้มีการเรียนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียน และจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลใหม่ภายในระยะเวลาที่กำหนด
- กรณีที่เห็นว่าครอบครัวไม่จัดการศึกษาตามแผนการจัดการศึกษาที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ ให้แนะนำให้ครอบครัวนั้นปรับปรุงการจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากครอบครัวไม่ดำเนินการให้เสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อพิจารณาให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษา และร่วมกับครอบครัวในการจัดหาสถานที่เรียนใหม่ให้กับผู้เรียน
- แนวคิดสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการดำเนินการเกี่ยวกับวัดผลและประเมินผลการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่

1. เนื่องจากการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาของผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีพัฒนาการไปตามธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียน ในการวัดและประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ครอบครัวสามารถปรับจุดเน้นของสาระการเรียนรู้

และปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสมของผู้เรียน ศักยภาพที่เป็นจุดเด่นอาจไปได้เร็วกว่าเกณฑ์ปกติ ในขณะที่บางเรื่องบางสาระที่ไม่ถนัดอาจต้องการเวลาในการพัฒนามากกว่าเกณฑ์ ปกติเช่นกัน ในการวัดผลและประเมินผลจึงต้องมีการยืดหยุ่นไปตามสภาพที่เป็นจริงอย่างมุ่งให้เห็นในทางพัฒนาการของผู้เรียน ไม่ใช่การยึดตามสาระและมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างตายตัว

2. ใช้วิธีการวัดและประเมินผลให้ถูกต้องตามหลักการ “การประเมินผลตามสภาพจริง” (Authentic Assessment) เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ทิศทางพัฒนาตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (ไม่ใช่การประเมินผลอย่างเป็นทางการตัดสินได้-ตก ผ่าน-ไม่ผ่าน ซึ่งเป็นความผิดพลาดสำคัญที่จะต้องแก้ไขของการวัดผลประเมินผลในระบบการศึกษาที่ผ่านมา) เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลจึงจะต้องมีความหลากหลายให้สามารถรู้ถึงพัฒนาการในทุกๆด้าน ไม่ใช่แต่เพียงข้อสอบหรือแบบทดสอบ และหลักฐานที่ใช้แสดงร่องรอยของการเรียนรู้ตามหลักการประเมินตามสภาพจริงจะ ได้แก่ หลักฐานประเภท สมุดบันทึกการจัดการเรียนรู้ของพ่อแม่ สมุดบันทึกของผู้เรียน สมุดภาพ แฟ้มสะสมงาน รายงานการจัดทำโครงการ เป็นต้น รวมทั้งข้อค้นพบจากการสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดของพ่อแม่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการบอกถึงพัฒนาการของเด็ก

ในการทำความเข้าใจต่อเรื่องการศึกษาบ้านเรียน หรือหากครอบครัวใดมีความสนใจที่จะจัดการศึกษาในแนวทางนี้ เบื้องต้นท่านสามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมได้ที่ www.thaihomeschool.org ของสมาคมบ้านเรียนไทย หรือติดต่อสอบถามได้ที่ฝ่ายส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในพื้นที่ตามภูมิลำเนาของครอบครัว

บรรณานุกรม

นิตยสารสถานแสงอรุณ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถานแสงอรุณ.

ยุทธชัย เฉลิมชัย. *ชวนลูกหนีโรงเรียน บันทึกของคนเป็นพ่อ บนเส้นทางโฮมสคูลไทย.*

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โครงการเส้นขอบฟ้า, 2549.

ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิมชัย และกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร. *รูปแบบและพัฒนาการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543.

ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิมชัย และคณะ. *การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.

ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ. *สภาพการและฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย.* สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547.

ยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิมชัย. *คู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน : หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว.* สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2549.

สัมภาษณ์

อัจฉริยา สิทธิกิตติศรี และ จิตรา หิรัญพฤกษ์ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2551

ยุทธชัย เฉลิมชัย วันที่ 25 กันยายน 2551